

Aan: de leden van de commissie
Cultuur en Welzijn van
Provinciale Staten van Drenthe
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Assen, 8 maart 2006
Ons kenmerk: 06.018/3200001.02.03/SW/JT/HL
Behandeld door: dr. J. Tuinstra (0592)365812
Onderwerp: aanbieding rapport '*Leefbaarheid op het Drentse platteland*'

Geachte commissieleden,

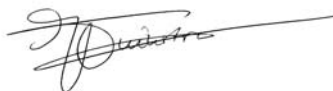
Met genoegen bieden wij u het rapport '*Leefbaarheid op het Drentse platteland*' aan. Dit rapport beschrijft een inventarisatie van de bevolkingsopbouw, de waardering van de leefbaarheid en van projecten die uitgevoerd worden ter verbetering van de leefbaarheid. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van het onderzoeksprogramma 2005 in opdracht van Provinciale Staten. Het rapport wordt **dinsdag 28 maart** a.s. door middel van een persbericht openbaar gemaakt. Tot die tijd is het rapport **onder embargo**.

Hoogachtend,

Bestuurscommissie Onderzoek Cultuur, Welzijn en Zorg

prof. dr. S. Waslander,
voorzitter

dr. J. Tuinstra,
ambtelijk secretaris

i.a.a. overige leden van PS en het College van GS

Begeleidingsbrief

Naam en titel onderzoek

Leefbaarheid op het Drentse platteland, een inventarisatie

Inhoudelijke opdrachtgever

Provinciale Staten van Drenthe

Aanleiding/onderzoeksvraag/relatie met beleid

Provinciale Staten hebben de afgelopen jaren hun zorgen geuit over de leefbaarheid op het Drentse platteland. Drie onderwerpen staan centraal in deze verkennende rapportage: (1) de bevolkingsopbouw, (2) de waardering van de leefbaarheid en (3) projecten die gericht zijn op het verbeteren van de leefbaarheid.

Gegevensverzameling

De bevolkingsopbouw is onderzocht en geanalyseerd met bestaande gegevens van onder andere het CBS. De waardering van de leefbaarheid is onderzocht met behulp van het Drents Panel en enkele interviews. Via literatuurstudie is een overzicht van projecten in Drenthe tot stand gekomen.

Conclusie(s)

In Drenthe wonen relatief meer ouderen dan landelijk en naar verwachting stijgt het aantal ouderen in het algemeen en in het bijzonder de 75 plussers sneller dan landelijk. Ouderen boven de 65 jaar wonen meer in de grotere dorpen en steden dan in de kleinste dorpen.

De waardering voor de leefbaarheid is hoog. De woonomgeving speelt daarbij de belangrijkste rol. Het voorzieningenniveau wordt ook belangrijk gevonden, maar het ontbreken ervan wordt niet altijd als gemis ervaren. Een goed contact met de burens vinden bewoners belangrijk en dat hebben ze ook vaak. Bestaanszekerheid en bestuurlijk klimaat worden als minder belangrijk ervaren voor de leefbaarheid.

Er zijn twee soorten leefbaarheidsprojecten in kaart gebracht: (1) onderzoeksprojecten zoals dorpsomgevingsplannen (DOP's) en dorpsagenda's die de wensen van bewoners in kaart brengen en (2) uitvoeringsprojecten. Uitvoeringsprojecten kunnen gericht zijn op alle aspecten van de leefbaarheid en veiligheid. Multifunctionele (zorg- en) dienstencentra (MF(Z)D's) worden gestimuleerd door de provincie en zijn vaak gericht op het voorzieningenniveau. In de provincie Drenthe zijn de MFD's, DOP's en dorpsagenda's in kaart gebracht.

Bijzonderheden

Geen.

Nadere informatie is in te winnen bij:

drs. J. de Witt of dr. J. Tuinstra

06.019/3200001.02.03/JW/JT/HL

Leefbaarheid

op het Drentse platteland

Een inventarisatie

Bestuurscommissie Onderzoek
Cultuur, Welzijn en Zorg

Leefbaarheid op het Drentse platteland

Een inventarisatie

Colofon:

Onderzoek en rapportage: drs. J. de Witt en dr. J. Tuinstra
Met medewerking van: H. Plat-Lieben en B. Ekhart
Uitgave: Provincie Drenthe
Bestuurscommissie OCWZ
Postbus 122
9400 AC Assen
Kenmerk: 06.004/3200001.02.03/JT/JW/HL
Datum: februari 2006

Auteursrecht voorbehouden.

© Copyright 2006, Bestuurscommissie OCWZ

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij de Bestuurscommissie Onderzoek Cultuur, Welzijn en Zorg van de provincie Drenthe. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en/of publicatie in een andere vorm dan deze uitgave is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de Bestuurscommissie OCWZ.

Inhoud

	pagina
Samenvatting	5
1. Inleiding	7
1.1 Achtergrond en aanleiding	7
1.2 Doel en vraagstellingen	8
1.3 Opbouw van het rapport	8
2. Begrippen en methode	9
2.1 Begrippen	9
2.2 Onderzoeksopzet	10
2.3 Overzicht begrippen, onderzoeksvragen en onderzoeksmethode	13
3. Bevolkingsopbouw	15
3.1 Drentse bevolkingsopbouw, stand van zaken	15
3.2 Leeftijdsopbouw tussen dorpen met verschillende omvang	17
3.3 Ontwikkeling van de leeftijdsopbouw van Drentse gemeenten	17
3.4 Prognoses van de Drentse leeftijdsopbouw	20
3.5 Samenvatting bevolkingsopbouw	22
4. Leefbaarheid in Drentse dorpen	23
4.1 Leefbaarheid, inhoud van het begrip	23
4.2 Bestaanszekerheid, werk en inkomen	24
4.3 Woonklimaat	26
4.4 Sociaal klimaat	29
4.5 Voorzieningen	30
4.6 Bestuurlijk klimaat	31
4.7 Wat viel ten slotte nog meer op uit de interviews	33
4.8 Samenvatting	34

5. Leefbaarheidsprojecten	37
5.1 Soorten leefbaarheidsprojecten	37
5.2 Drentse projecten gericht op het verbeteren van de leefbaarheid	41
5.3 Samenvatting projecten	46
6. Conclusie en discussie	47
6.1 Conclusie en discussie bevolkingsopbouw	47
6.2 Conclusies en discussie leefbaarheid in Drentse dorpen	48
6.3 Conclusies en discussie leefbaarheidsprojecten	51
Literatuurlijst	53
Bijlagen	I
1. Vragenlijst via Drents Panel	III
2. Overzicht respondenten Drents Panel	V
3. Vragenlijst gebruikt bij de interviews	VII
4. Tabellen en figuur bevolkingsopbouw	XI
5. Figuren leefbaarheid in Drentse dorpen	XIX
6. Leefbaarheidsprojecten	XXI

Samenvatting

Dit inventariserend onderzoek naar de leefbaarheid op het Drentse platteland is uitgevoerd in opdracht van Provinciale Staten van Drenthe door het Onderzoeksbureau Cultuur, Welzijn en Zorg.

De onderzoeksvragen

In dit onderzoek staan de volgende drie onderzoeksvragen centraal:

1. Hoe is de bevolkingsopbouw qua leeftijd voor Drenthe en de Drentse gemeenten per 1 januari 2005 en zijn daarbij verschillen in leeftijdsopbouw tussen dorpen? Hoe heeft de bevolkingsopbouw zich ontwikkeld sinds 1998 en hoe is de prognose voor 2015?
2. Hoe ervaren bewoners van Drentse dorpen de leefbaarheid in hun omgeving?
3. Welke projecten die gericht zijn op het verbeteren van de leefbaarheid zijn er mogelijk en worden uitgevoerd in Drenthe?

Wijze van beantwoorden

Door middel van data-analyse van cijfers van het CBS en de Provincie Drenthe is de bevolkingsopbouw in kaart gebracht. De waardering van verschillende aspecten van leefbaarheid zijn onderzocht met behulp van gegevens van het Drents Panel (vragenlijstonderzoek) en een aantal interviews. Het overzicht van leefbaarheidsprojecten is tot stand gekomen door middel van literatuurstudie en bestudering van websites.

Bevolkingsopbouw

De Drentse bevolking stijgt de komende jaren van 483.000 inwoners in 2005 tot 495.000 inwoners in 2015. In de periode 1998-2005 is het aandeel kinderen tot 15 jaar stabiel gebleven (19%) in Drenthe en Nederland. Drenthe heeft relatief gezien iets meer ouderen boven de 65 jaar dan landelijk. In Drenthe is het aandeel ouderen in het algemeen en ouderen boven de 75 jaar in het bijzonder in dezelfde periode licht gestegen en zal naar verwachting (tot 2015) verder toenemen. Momenteel wonen ouderen boven de 65 jaar meer in de grotere dorpen en steden dan in de kleinste dorpen.

Waardering van leefbaarheid

Uit zowel het Drents Panel als uit de interviews komt naar voren dat dorps- en plattelandsbewoners in Drenthe de leefbaarheid van hun woonomgeving hoog waarderen. De (hoge) waardering voor de woning en woonomgeving speelt daarbij de belangrijkste rol. Ook blijken het voorzieningenniveau en het sociale klimaat belangrijk te zijn voor de waardering van de leefbaarheid. Voorzieningen worden wel belangrijk gevonden, maar het ontbreken ervan wordt niet altijd als gemis ervaren. Uit het onderzoek is verder naar voren gekomen dat inwoners een goed contact met de burens belangrijk vinden en dat ze vaak een goed contact hebben. Bestaanszekerheid en bestuurlijk klimaat worden als minder belangrijk ervaren voor de leefbaarheid.

Leefbaarheidsprojecten

Er zijn twee verschillende soorten projecten te onderscheiden die gericht zijn op het verbeteren van de leefbaarheid: onderzoeksprojecten en uitvoeringsprojecten.

Onderzoeksprojecten doorlopen op hoofdlijnen de volgende vier fasen: voorbereiding, inventarisatie, ontwerp en afronding. Een onderzoeksproject duurt maximaal een jaar. Het dorp of dorpsbelangen zelf heeft een centrale rol in het onderzoeksproces.

De uitvoeringsprojecten zijn heel divers en kunnen gericht zijn op de verschillende aspecten van leefbaarheid en veiligheid. In Drenthe worden veel leefbaarheidsprojecten uitgevoerd.

Vanuit provinciaal beleid worden drie soorten projecten gestimuleerd: multifunctionele dienstencentra, dorpsomgevingsplannen en dorpsagenda's. Wat deze drie projecten inhouden en waar ze worden uitgevoerd in Drenthe is beschreven in dit rapport.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond en aanleiding

Provinciale Staten van de provincie Drenthe hebben in de afgelopen jaren hun zorgen geuit over leefbaarheid op het Drentse platteland. Deze zorgen hebben verschillende redenen. Ten eerste verandert de Drentse bevolkingssamenstelling. Daar komt bij dat de indruk bestaat dat Drenthe meer vergrijsd dan elders in Nederland. Vijftigplussers verhuizen meer naar Drenthe, met name naar de dorpen. Deze pensioenmigranten worden ook wel Drenteniers genoemd (STAMM, 2002). Ten tweede neemt het aantal voorzieningen in kleine dorpen af (Bestuurscommissie OCWZ Provincie Drenthe, 2004; STAMM, 2002). Omdat Drenthe veel landelijk gebied kent, heeft dat consequenties voor relatief veel Drenten. Een derde reden voor zorg is het aantal landbouwbedrijven dat afneemt (Provincie Drenthe, 2004b). Deze ontwikkelingen bij elkaar leiden ertoe dat de leefbaarheid verandert in de kleine kernen in Drenthe.

Naast deze zorgen bestaan er ook verschillende initiatieven om de leefbaarheid te vergroten in de Drentse dorpen. De provincie Drenthe stimuleert dorpen en gemeenten daarbij in het ontwikkelen van dorpsomgevingsplannen, dorpsagenda's (POPII) en multifunctionele dienstencentra (Nota subsidieregeling multifunctionele dienstencentra 2004) (Provincie Drenthe, 2004c, 2004d).

Twee recente studies naar leefbaarheid in -delen van- Drenthe schetsen een positief beeld. In 1998 verscheen een onderzoek naar sociale cohesie en dorpsverenigingen op het Drentse platteland, uitgevoerd in elf dorpen in de gemeente Aa en Hunze (Thissen en Droogleever Fortuijn, 1998). De conclusie van dit onderzoek is dat er in het algemeen op het Drentse platteland sprake is van sterke lokale sociale samenhangen, een omvangrijk en bloeiend verenigingsleven en een grote deelname aan vrijwilligerswerk. Ook het beeld dat uit het onderzoek Warkelijk Waor naar voren komt, is een beeld van een vitaal platteland, een hedendaagse dorpsamenleving (Lammerts en Dogan, 2004). Dit onderzoek vond plaats in vijf kleine dorpen in Midden-Drenthe.

Oriëntatie op het thema en gesprekken met deskundigen hebben ertoe geleid dat in het huidige onderzoek leefbaarheid op het platteland onderzocht is van breed naar meer specifiek. Allereerst is onderzocht of en hoe de bevolkingssamenstelling verandert en of de Drentse situatie afwijkt van elders in Nederland. Ten tweede is aan bewoners van heel Drenthe gevraagd hoe zij de leefbaarheid ervaren, in het bijzonder aan bewoners van dorpen en het platteland. Ten slotte richt het onderzoek zich op verschillende mogelijkheden die er zijn om de leefbaarheid te vergroten. Daarbij zijn de verschillende soorten leefbaarheidsprojecten in kaart gebracht en is een overzicht gegeven van lopende en afgeronde projecten in Drenthe.

1.2 Doel en vraagstellingen

Dit onderzoek is een verkenning naar de waardering van de leefbaarheid en “leefbaarheidsprojecten”. Een algemeen doel van dit onderzoek is enerzijds een overzicht creëren van de leefbaarheid en de projecten in Drenthe, zodat beleidsbeslissingen onderbouwd kunnen worden. Anderzijds heeft dit onderzoek het doel om als basis te dienen voor verdere onderzoeken van het onderzoeksbureau Cultuur, Welzijn en Zorg van de Provincie Drenthe (Bestuurscommissie OCWZ Provincie Drenthe, 2005a). De specifiekere doelen zijn: (1) inzicht krijgen in de leeftijdsopbouw; (2) inzicht krijgen in de beleving van leefbaarheid en (3) een overzicht krijgen van de leefbaarheidsprojecten in Drenthe.

Voor het bereiken van de doelstellingen staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

1. Hoe is de bevolkingsopbouw qua leeftijd voor Drenthe en de Drentse gemeenten per 1 januari 2005 en zijn daarbij verschillen in leeftijdsopbouw tussen dorpen? Hoe heeft de bevolkingsopbouw zich ontwikkeld sinds 1998 en hoe is de prognose voor 2015?
2. Hoe ervaren bewoners van Drentse dorpen de leefbaarheid in hun omgeving?
3. Welke projecten die gericht zijn op het verbeteren van de leefbaarheid zijn er mogelijk en worden uitgevoerd in Drenthe?

Onderzoeksvragen 1 en 3 zijn opgesplitst in de volgende deelvragen:

- 1a. Hoe is de Drentse bevolkingsopbouw qua aantallen, geslacht en leeftijd opgesplitst naar de Drentse gemeenten ten opzichte van Nederland?
- 1b. Bestaan er verschillen in de leeftijdsopbouw tussen dorpen met verschillende omvang qua inwonersaantal en zo ja welke?
- 1c. Hoe heeft de leeftijdsopbouw van de Drentse bevolking zich ontwikkeld in de periode 1998–2005 per Drentse gemeente?
- 1d. Hoe luiden de prognoses van de Drentse leeftijdsopbouw in 2015?
- 3a. Welke soorten projecten zijn er mogelijk en welke belangrijkste kenmerken en doelstellingen zijn te onderscheiden voor projecten gericht op het verbeteren van de leefbaarheid?
- 3b. Welke projecten worden in Drenthe uitgevoerd en welke belangrijkste kenmerken zijn daarbij te onderscheiden?

1.3 Opbouw van het rapport

Na dit inleidende hoofdstuk, waarin de aanleiding, vraagstellingen en doel van het onderzoek zijn beschreven, worden in hoofdstuk 2 de begrippen en de gebruikte onderzoeksmethoden weergegeven. De resultaten van de analyse van de bevolkingsopbouw worden beschreven in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 volgen de antwoorden op de tweede onderzoeksvraag naar de beleving van leefbaarheid. De mogelijke leefbaarheidsprojecten en de projecten in Drenthe zijn onderwerp van hoofdstuk 5. De conclusies en discussie komen aan bod in hoofdstuk 6.

2. Begrippen en methode

In dit hoofdstuk worden eerst de begrippen verhelderd (2.1). Vervolgens wordt beschreven hoe het onderzoek is opgezet en uitgevoerd (2.2). Hierbij zal worden ingegaan op de gebruikte meetinstrumenten, de populatie, de procedure en de analysemethode. In de laatste paragraaf (2.3) wordt een overzicht gegeven van de gebruikte begrippen en onderzoeksmethoden.

2.1 Begrippen

Er is al veel onderzoek gedaan naar leefbaarheid (onder andere Janssen en Lammerts, 1999; NWO, 2000; Roes, 2002; Stegeman, 2000). De belangrijkste begrippen die in dit onderzoek aan bod komen, worden hierna kort besproken.

Leefbaarheid

Leefbaarheid is een complex begrip, omdat het zowel een situatie beschrijft als ook de waardering over die situatie. Leefbaarheid wordt in dit onderzoek als volgt gedefinieerd:

“Leefbaarheid is de mate waarin sociale en fysieke leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en/of gebruikers van het landelijk gebied voldoen” (Stegeman, 2000).

De volgende vijf aspecten van leefbaarheid kunnen worden onderscheiden (Leede en Ensink, 1993):

- bestaanszekerheid (het hebben van werk en inkomen),
- woonklimaat (waardering van woning en woonomgeving),
- verzorgingssituatie (aard en peil van de aanwezige voorzieningen),
- sociaal klimaat (waardering van de sociale contacten¹),
- bestuurlijk klimaat (de betrokkenheid van de bewoners bij de lokale besluitvorming).

Platteland

Drenthe is een echte plattelandsprovincie. Vandaar dat het platteland centraal staat in dit onderzoek. Het platteland is gedefinieerd als het niet-verstedelijkte deel van Drenthe, waarbinnen dorpen en het landelijk gebied liggen. Aansluitend bij het provinciaal beleid worden de steden Emmen, Assen, Hoogeveen, Meppel en Coevorden niet meegenomen in het onderzoek. Bij analyses op gemeentelijk niveau zijn de bijbehorende gemeenten niet meegenomen in het onderzoek, tenzij anders vermeld. De kernen op het Drentse platteland worden in POPII onderverdeeld in de volgende kernen: substreekcentra, hoofdkernen, kleine kernen en het landelijk gebied. Op basis van deze indeling is het spreidings- en inrichtingsbeleid vastgesteld (Provincie Drenthe, 2004c).

¹ In dit onderzoek is ervoor gekozen sociale cohesie niet als afzonderlijk begrip te bestuderen. Sociale cohesie wordt in een aantal studies onderscheiden als aspect van leefbaarheid en is daarmee verwant aan het begrip sociaal klimaat.

Leefbaarheidsprojecten

Leefbaarheidsprojecten zijn projecten die als doel hebben de leefbaarheid in de omgeving te verbeteren. Er zijn onderzoeksprojecten die de knelpunten in de leefomgeving in kaart brengen en er zijn uitvoeringsprojecten die de knelpunten aanpakken. Leefbaarheidsprojecten bestaan op verschillende schaalniveaus en zijn vanuit velerlei perspectieven opgezet. In dit onderzoek is gekozen om een accent te leggen op die projecten waar de provincie een expliciete rol speelt, zoals de dorpsomgevingsplannen (DOP's), de dorpsagenda's en multi-functionele (zorg- en) dienstencentra (MFZD's).

Bevolkingssamenstelling

De bevolkingssamenstelling (ook wel bevolkingsopbouw) is de verdeling van een bevolking (alle inwoners van een bepaald gebied) naar bepaalde demografische, sociaal-economische of sociaal-culturele kenmerken (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2005). De leeftijdsopbouw is een belangrijk kenmerk van de bevolkingssamenstelling die invloed heeft op leefbaarheid. Daarom is de bevolkingssamenstelling in dit onderzoek voornamelijk gemeten aan de hand van de leeftijdsopbouw.

2.2 Onderzoekopzet

In deze paragraaf worden de onderzoeksgroep, de procedure, de gebruikte meetinstrumenten en de analyses besproken per onderzoeksvraag.

2.2.1 Bevolkingsopbouw (onderzoeksvraag 1)

De eerste onderzoeksvraag is beantwoord aan de hand van de vier deelvragen.

Voor de eerste deelvraag naar de stand van zaken zijn gegevens verzameld over de verdeling naar geslacht en leeftijd in Drenthe en Nederland door middel van analyse van CBS-cijfers (Statline) (CBS, 2005). Tevens is er door een bewerking van gegevens van Drenthe in cijfers 2004 (Provincie Drenthe, 2005) een indeling gemaakt van Drentse bewoners op het platteland en in de grote kernen.

Voor een analyse van de leeftijdsopbouw naar grootte van de kern zijn eerst de gegevens over de leeftijdsopbouw en inwonersaantal per kern uitgerekend. Vervolgens zijn er groepen van kernen en leeftijdsgroepen gemaakt. De verschillende groepen zijn onderling getoetst met de Chi-kwadraat toets².

Op basis van CBS gegevens zijn de percentages van de leeftijdscategorieën op 1 januari van de jaren 1998-2005 berekend per Drentse gemeente, provinciaal en landelijk gemiddelde. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in figuren en tabellen voor drie groepen: ouder dan 45 jaar, kinderen tot 15 jaar en ouderen boven de 75 jaar.

² De Chi-kwadraat berekent het verschil tussen de geobserveerde waarde en de voorspelde waarde. De toets wordt gebruikt om de statistische significantie van de waargenomen frequenties in een kruistabel te toetsen. Eenvoudiger gezegd geeft het antwoord op de vraag: "verschillen de uitkomsten tussen bepaalde groepen respondenten significant (dus niet door toeval veroorzaakt) van elkaar?". Waar in de rapportage wordt gesproken over "een verschil" wordt hier een significant verschil mee bedoeld.

Voor de bevolkingsprognose is het onderzoek “Bevolkingsprognose XV” van de Provincie Drenthe gebruikt en aangevuld met actuelere cijfers van het CBS (CBS, 2005; Provincie Drenthe, 2002).

2.2.2 Leefbaarheid in Drentse dorpen (onderzoeksvraag 2)

De inventarisatie naar de beleving van de leefbaarheid op het Drentse platteland en de Drentse dorpen is via twee methoden uitgevoerd: (a) het Drents Panel en (b) enkele kwalitatieve interviews.

a. Het Drents Panel

In de eerste ronde van het Drents Panel³ zijn ook enkele vragen gesteld over leefbaarheid. Om de vragenlijst kort te houden is per aspect van leefbaarheid (bestaanszekerheid, woonklimaat, voorzieningen, sociaal klimaat en bestuurlijk klimaat) een beperkt aantal vragen gesteld (zie bijlage 1).

Drieduizend willekeurig gekozen Drentse burgers hebben een uitnodiging gekregen om deel te nemen aan het Drents Panel:

- 1440 Drenten hebben zich voor het Drents Panel aangemeld;
- 1420 vragenlijsten waren op tijd geretourneerd om meegenomen te worden voor analyse;
- 1352 vragenlijsten waren geschikt om te gebruiken voor analyses (68 waren ongeschikt door niet ingevulde vragen). Dit betekent een goede netto-respons van 45%.

De respondenten zijn verdeeld in twee groepen: (1) dorpsbewoners en plattelandsbewoners, 60% van het totaal, en (2) bewoners van de vijf steden Assen, Emmen, Hoogeveen, Meppel en Coevorden, 40% van het totaal. In bijlage 2 staan voor beide groepen de verdelingen vermeld voor de achtergrondkenmerken ‘geslacht’, ‘leeftijd’, ‘opleidingsniveau’ en ‘belangrijkste dagbezigheid’.

Analyses gegevens Drents Panel

Voor de analyses is gebruik gemaakt van de dataset van het Drents Panel waarop een correctie⁴ is toegepast voor de drie meest belangrijke achtergrondkenmerken ‘geslacht’, ‘leeftijd’ en de ‘woongemeente van de respondenten’.

De inhoud van de huidige rapportage is grotendeels beschrijvend van karakter. De beschrijving van de antwoorden van de dorpsbewoners en de plattelandsbewoners staat centraal. Bij de presentatie van de resultaten wordt regelmatig een vergelijking gemaakt met de antwoorden van de bewoners van de Drentse steden. Ook zijn aanvullende analyses uitgevoerd om na te gaan of er verschillen bestaan voor de achtergrondvariabelen. Daarvoor is de Chi-kwadraat toets gebruikt⁵.

³ Zie voor meer informatie over het Drents Panel het onderzoek “Van houseparty tot klompendans, een onderzoek onder 1400 Drenten naar kunst- en cultuurparticipatie” (Bestuurscommissie OCWZ Provincie Drenthe, 2005b)

⁴ Idem als voetnoot 3

⁵ Idem als voetnoot 2

b. Kwalitatieve interviews

De andere methode om de tweede onderzoeksvraag te beantwoorden bestaat uit kwalitatieve interviews. In totaal zijn 12 interviews gehouden met Drentse dorpsbewoners uit vier verschillende dorpen. Doel van de interviews is de cijfers uit het Drents Panel te illustreren met verhalen van Drentse dorps- en plattelandsbewoners. Er is gekozen om willekeurige Drentse bewoners te interviewen. De keuze voor sleutelfiguren zou wellicht een gekleurd beeld kunnen geven, omdat zij veelal sterk betrokken zijn bij de leefbaarheid van het dorp.

De Drentse dorpen zijn als volgt geselecteerd. Om te beginnen zijn er twee criteria om dorpen uit te sluiten. Het eerste criterium betreft de steden Coevorden, Hoogeveen, Emmen, Meppel en Assen. Het tweede criterium betreft de gemeenten die al eerder betrokken zijn bij onderzoek, namelijk Midden-Drenthe (Lammerts en Dogan, 2004) en Aa en Hunze (Thissen en Droogleever Fortuijn, 1998). Vervolgens zijn criteria geformuleerd waarmee geprobeerd is een afspiegeling van de verschillende soorten dorpen te maken. De volgende criteria zijn daarbij gebruikt:

1. Hoofdkernen en kleine kernen: hoofdkernen hebben allemaal een compleet voorzieningenniveau (Provincie Drenthe, 2004c). Bij kleine kernen wisselt dat. In het onderzoek zijn kleine kernen geselecteerd die geen compleet voorzieningenniveau hebben. Er is gekozen om twee dorpen met en twee dorpen zonder een compleet voorzieningenniveau te selecteren.
2. Zand- en veendorpen: er bestaan verschillen tussen beide dorpen wat betreft de arbeidsmarkt, de woningmarkt en de samenstelling van de bevolking qua sociaal-economische positie. Onder andere hierdoor zijn er verschillen in leefbaarheid mogelijk tussen beide soorten dorpen (Thissen en Droogleever Fortuijn, 1998).

De combinatie van de bovengenoemde criteria leidt tot de volgende vier mogelijkheden:

	Veengebied	Zandgebied
Kleine kern	Klein veendorp	Klein zanddorp
Hoofdkern (grote kern)	Hoofdkern in veengebied	Hoofdkern in zandgebied

Voor elke categorie is een dorp willekeurig gekozen in één van de zes gemeenten die binnen de criteria vielen (Borger-Odoorn, Coevorden, Noordenveld, Tynaarlo, Westerveld en De Wolden). De volgende vier dorpen zijn geselecteerd:

	Veengebied	Zandgebied
Kleine kern	Alteveer (gemeente De Wolden)	Tynaarlo (gemeente Tynaarlo)
Hoofdkern (grote kern)	Valthermond (gemeente Borger-Odoorn)	Norg (gemeente Noordenveld)

Per dorp zijn willekeurig tien adressen via het telefoonboek getrokken, in totaal veertig adressen. De geselecteerde adressen zijn gecontroleerd of zij in het Drents Panel zaten. Indien dit zo was, is een ander adres geselecteerd. De bewoners van deze veertig adressen hebben begin november 2005 een brief ontvangen waarin zij zijn geïnformeerd over het onderzoek en zijn gevraagd of ze mee wilden werken aan een interview. Per dorp zijn drie interviews gehouden gedurende de interviewperiode van week 46 en 47 van 2005. De interviews vonden

zowel overdag als 's avonds plaats bij de respondenten thuis. In bijlage 3 is de half gestructureerde vragenlijst weergegeven die is gebruikt bij de interviews.

2.2.3 Leefbaarheidsprojecten (onderzoeksvraag 3)

Informatie over leefbaarheidsprojecten is op diverse manieren verzameld. Via documenten, websites van verenigingen kleine kernen, provinciale welzijnsorganisaties en de internet zoekmachine 'Google' zijn de verschillende soorten leefbaarheidsprojecten (onderzoeksprojecten en uitvoeringsprojecten) in kaart gebracht. Aan de hand van de overeenkomsten van de verzamelde onderzoeksprojecten zijn de fasen, betrokkenen en methodieken beschreven. Per aspect van leefbaarheid is een voorbeeld van een uitvoeringsproject uit Drenthe besproken. Voor de tweede deelvraag zijn op basis van informatie van deskundigen en provinciale documenten de Drentse multifunctionele dienstencentra, dorpsomgevingsplannen en dorpsagenda's in kaart gebracht.

2.3 Overzicht begrippen, onderzoeksvragen en onderzoeksmethode

De onderstaande tabel vat samen welke begrippen bij welke vraagstelling een rol spelen en welke onderzoeksmethoden gebruikt zijn om de vraag te beantwoorden.

Tabel 2.2 Overzicht begrippen, onderzoeksvragen en onderzoeksmethoden

Begrippen	Onderzoeksvraag	Onderzoeksmethode
Bevolkingssamenstelling	Onderzoeksvraag 1	1. Bewerking CBS gegevens 2. Bewerking cijfermatige gegevens van de provincie Drenthe
Leefbaarheid: - bestaanszekerheid, werkgelegenheid - woonklimaat - verzorgingssituatie, voorzieningenniveau - sociaal klimaat - bestuurlijk klimaat	Onderzoeksvraag 2	1. Drents Panel 2. Kwalitatieve interviews
Leefbaarheidsprojecten: - onderzoeksprojecten - uitvoeringsprojecten	Onderzoeksvraag 3	Documenten, websites, literatuur, internet zoekmachine Google

3. Bevolkingsopbouw

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de eerste onderzoeksvraag beschreven, deze luidt als volgt:

Hoe is de bevolkingsopbouw qua leeftijd voor Drenthe en de Drentse gemeenten per 1 januari 2005 en zijn daarbij verschillen in leeftijdsopbouw tussen dorpen? Hoe heeft de bevolkingsopbouw zich ontwikkeld sinds 1998 en hoe is de prognose voor 2015?

Voor de beantwoording van de eerste onderzoeksvraag is deze opgesplitst in de volgende deelvragen:

- 1a. *Hoe is de Drentse bevolkingsopbouw qua aantallen, geslacht en leeftijd opgesplitst naar de Drentse gemeenten ten opzichte van Nederland?*
- 1b. *Bestaan er verschillen in de leeftijdsopbouw tussen dorpen met verschillende omvang qua inwonersaantal en zo ja welke?*
- 1c. *Hoe heeft de leeftijdsopbouw van de Drentse bevolking zich ontwikkeld in de periode 1998-2005 per Drentse gemeente?*
- 1d. *Hoe luiden de prognoses van de Drentse leeftijdsopbouw in 2015?*

De eerste deelvraag geeft een globaal beeld van de bevolkingsopbouw in de provincie Drenthe ten opzichte van Nederland. De tweede deelvraag richt zich op verschillen tussen dorpen met verschillende omvang. De derde onderzoeksvraag geeft per gemeente een beeld van de ontwikkeling van leeftijdsopbouw in de periode 1998 – 2005. De laatste vraag blikt vooruit naar de leeftijdsopbouw in 2015.

3.1 Drentse bevolkingsopbouw, stand van zaken

Drenthe telde op 1 januari 2005 ruim 483.000 inwoners. Dit is 3% van de Nederlandse bevolking. De verdeling tussen mannen en vrouwen is nagenoeg gelijk: 49,5% van de Drenten is man en 50,5% vrouw. Deze verdeling is hetzelfde als Nederland, zie ook tabel 3.1.

Tabel 3.1 Bevolking Drenthe per 1 januari 2005

	absolute aantallen			percentages	
	totaal	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Drenthe	483.369	239.152	244.217	49,5%	50,5%
Nederland	16.305.526	8.065.979	8.239.547	49,5%	50,5%

Bron: CBS

In tabel 3.2 staat per gemeente het aantal inwoners en de bevolkingsdichtheid vermeld.

Tabel 3.2 Aantal inwoners & bevolkingsdichtheid, per gemeente op 1 januari 2005

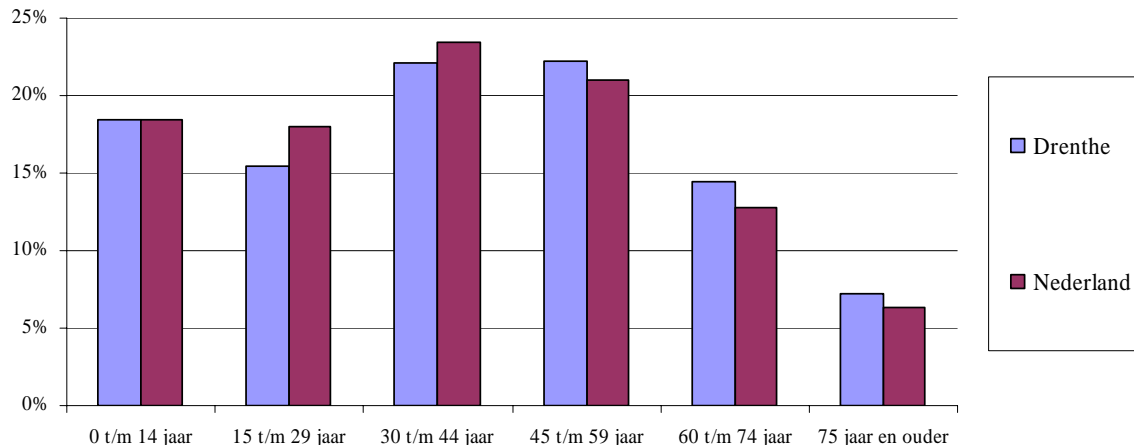
Gemeente	aantal inwoners ¹ / bevolkingsdichtheid ²	Gemeente	aantal inwoners ¹ / bevolkingsdichtheid ²
Emmen	108.620 / 322	Noordenveld	31.710 / 158
Assen	62.760 / 764	Meppel	30.400 / 546
Hoogeveen	53.890 / 422	Borger-Odoorn	26.330 / 96
Coevorden	36.090 / 122	Aa en Hunze	25.330 / 91
Midden-Drenthe	32.980 / 97	De Wolden	23.840 / 106
Tynaarlo	32.300 / 225	Westerveld	19.130 / 69

¹ Aantal inwoners afgerond op tientallen

² Bevolkingsdichtheid is aantal inwoners per km² op 1 januari 2005. Bron CBS

De meeste Drenten wonen in de gemeente Emmen. De gemeente Emmen heeft ruim 100.000 inwoners, de helft (51%) woont in de kern Emmen zelf. De gemeente Assen is qua aantal inwoners (62.760 inwoners) de tweede grootste gemeente. Assen heeft de hoogste bevolkingsdichtheid. Ook de gemeenten Meppel en Hoogeveen hebben een hoge bevolkingsdichtheid (resp. 546 en 422 inwoners per km²). Deze drie gemeenten hebben in hun gemeente weinig plattelandsg gebied. De gemeente Midden-Drenthe is de vijfde grootste gemeente met bijna 33.000 inwoners. De bevolkingsdichtheid is daarentegen wel laag, maar 97 inwoners per km². De gemeente Westerveld heeft het minste aantal inwoners (19.130 inwoners) in Drenthe en heeft ook de laagste bevolkingsdichtheid (69 inwoners per km²).

In figuur 3.1 staat de verdeling in leeftijdsgroepen van Drenthe en Nederland weergegeven.

Fi

figuur 3.1 Leeftijdsopbouw Drenthe en Nederland op 1 januari 2005

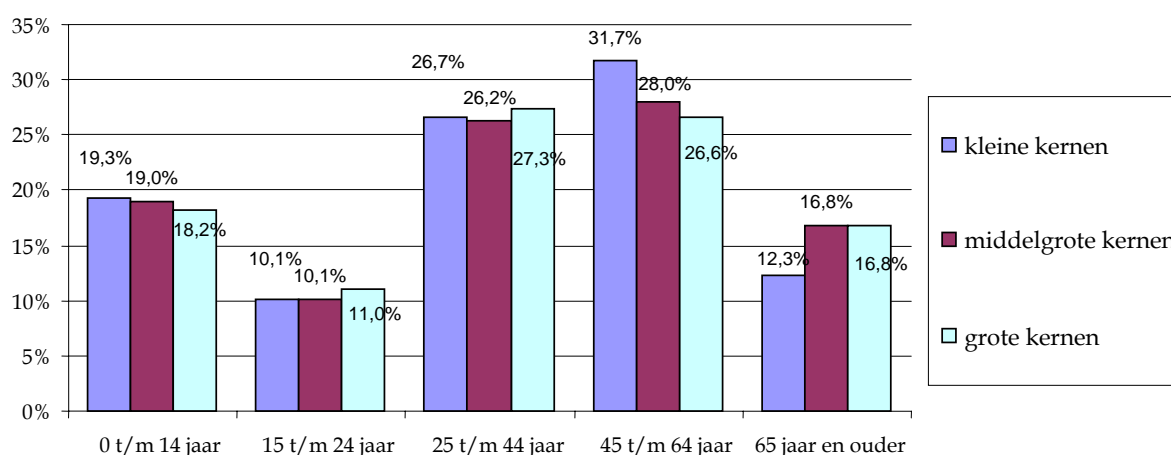
Over het algemeen zijn er geen grote verschillen in de verdeling van leeftijdsgroepen aanwezig tussen Drenthe en Nederland. De figuur laat verder zien dat Drenthe minder inwoners van 15 tot 30 jaar heeft en meer in de leeftijd van 45 jaar en ouder.

In bijlage 4 (figuur 3.2) staat de leeftijdsopbouw in 15-jaarsgroepen per gemeente vermeld. Het valt op dat in de drie stedelijke gemeenten (Assen, Hoogeveen en Meppel) iets meer inwoners tot 45 jaar wonen dan in de plattelandsgemeenten, maar deze verschillen zijn erg klein. Het aandeel ouderen boven de 75 jaar in de Drentse gemeenten is gemiddeld 7,2%, aanzienlijk hoger dan gemiddeld in Nederland (6,4%) (uitgezonderd Borger-Odoorn en Assen).

De gemeenten waar de meeste ouderen boven de 75 jaar wonen zijn Tynaarlo en Westerveld, respectievelijk 8,7% en 8,5%.

3.2 Leeftijdsopbouw tussen dorpen met verschillende omvang

Voor de analyse van verschillen in leeftijdsopbouw tussen dorpen met verschillende omvang is een driedeling gemaakt in de verschillende dorpen. Kleine kernen zijn hiervoor gedefinieerd tot 1.000 inwoners, middelgrote kernen hebben tussen 2.000 en 5.000 inwoners en grote kernen hebben meer dan 10.000 inwoners. Kernen tussen de 1.000 inwoners en 2.000 kunnen zowel kleine kernen als hoofdkernen zijn en daarom is dit overgangsgebied niet in de analyse meegenomen. Figuur 3.3 presenteert de resultaten van de analyse.

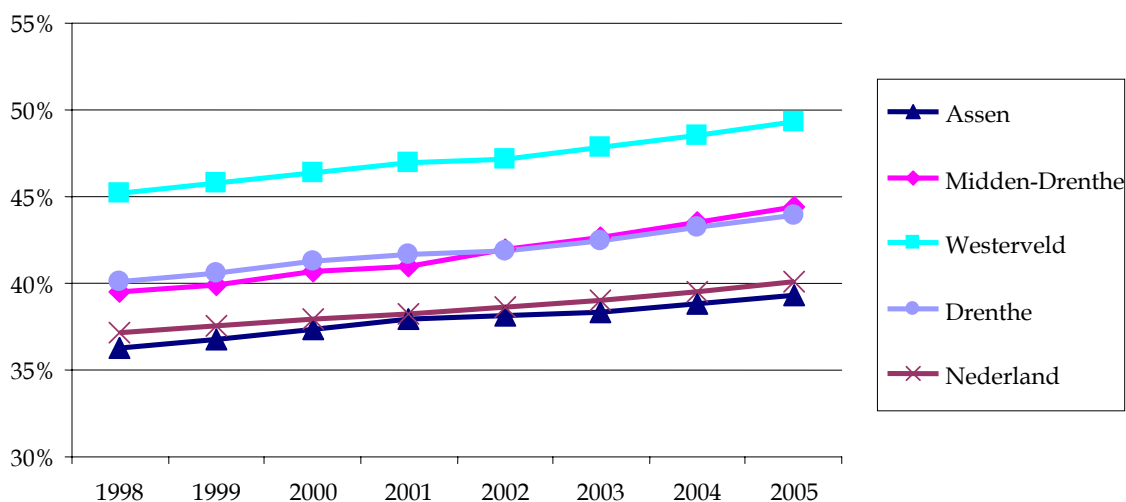

Figuur 3.3 Leeftijdsopbouw van kleine, middelgrote en grote kernen op 1 januari 2004

Het aandeel van de leeftijdsgroepen tot en met 44 jaar verschilt nauwelijks tussen de verschillende soorten dorpen. In de twee hoogste leeftijdsgroepen blijkt wel een verschil te zijn. De leeftijdsgroep van 45 tot en met 64 jaar komt meer voor in de kleine kernen tot 1.000 inwoners. Inwoners van 65 jaar en ouder komen daarentegen meer voor in de middelgrote en grote kernen. De leeftijdsverdeling per Drentse kern staat weergegeven in tabel 3.3 in bijlage 4.

3.3 Ontwikkeling van de leeftijdsopbouw van Drentse gemeenten

In deze paragraaf worden de ontwikkelingen in de leeftijdsopbouw per gemeente besproken van de periode van 1998 tot en met 2005. De leeftijdsopbouw is steeds uitgedrukt in het aandeel van een leeftijdsgroep van de totale bevolking in een gebied. Allereerst een algemeen beeld: in figuur 3.4 is het aandeel inwoners boven de 45 jaar weergegeven voor Nederland, Drenthe en de gemeenten Assen, Westerveld en Midden-Drenthe in de periode 1998 tot 2005. De overige gemeenten zitten dicht bij het Drents gemiddelde en zijn vanwege de leesbaarheid van de figuur niet weergegeven. Zie voor een totaal overzicht tabel 3.4 in bijlage 4.

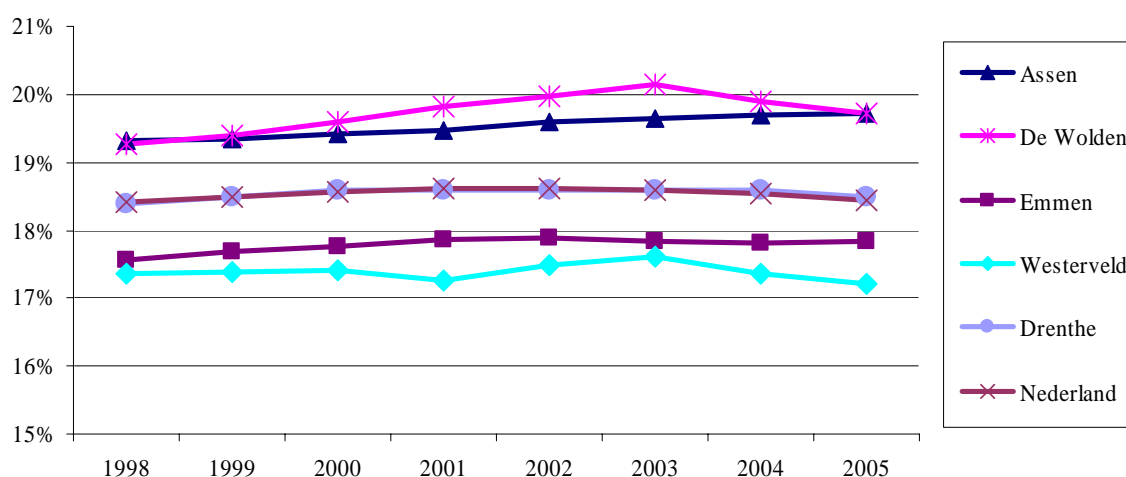
Figuur 3.4 Aandeel inwoners boven 45 jaar in Drentse gemeenten, Drenthe en Nederland, periode 1998-2005

Het aandeel Drentse inwoners boven de 45 jaar is in de afgelopen jaren geleidelijk toegenomen van 40,1% in 1998 tot 43,0% op 1 januari 2005. Landelijk is een vergelijkbare stijging te zien, al ligt het aandeel inwoners boven de 45 jaar wat lager (van 37,2% tot 40,1%). Drenthe heeft relatief iets meer inwoners boven de 45 jaar dan Nederland. De gemeente Assen heeft relatief het minste aantal inwoners boven de 45 jaar, nog net iets minder dan het Nederlands gemiddelde. De gemeente Westerveld heeft het grootste aandeel inwoners boven de 45 jaar van de Drentse gemeenten (45,2% in 1998 en 49,3% in 2005). De stijging van het aandeel inwoners boven de 45 jaar is gemiddeld 3,8%. In de gemeenten Midden-Drenthe, Noordenveld en Borger-Odoorn is het aandeel inwoners boven de 45 jaar met 5 procent-punten gestegen.

In het kader van leefbaarheid hebben we twee doelgroepen nader onderzocht, namelijk kinderen tot 15 jaar en ouderen boven de 75 jaar. Beide groepen hebben elk hun eigen specifieke zorgvragen. Voor jonge kinderen (en hun ouders) zijn voorzieningen voor kinderen een belangrijk aspect van leefbaarheid. Voor de groep ouderen zijn de leefbaarheidsaspecten woonklimaat en voorzieningen belangrijk.

Ontwikkeling van het aandeel kinderen tot 15 jaar

De demografische ontwikkelingen van 1998 tot 2005 laten zien dat er geen sprake is van een duidelijke toe- of afname in Drenthe van kinderen tot 15 jaar, zie figuur 3.5. Ook in deze figuur (en de volgende) zijn alleen de uiterste waarden weergegeven. De informatie van de afzonderlijke gemeenten staat weergegeven in tabel 3.5 in bijlage 4.

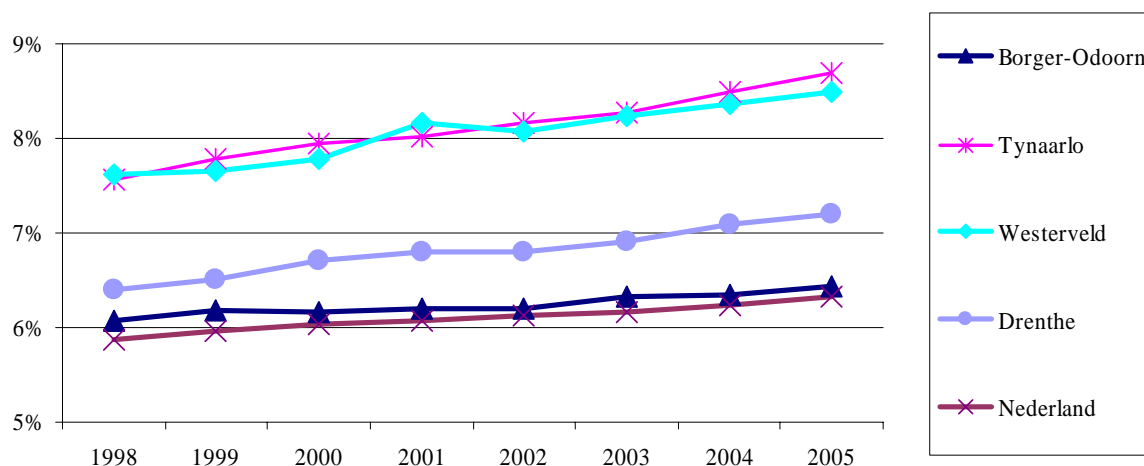
Fi

guur 3.5 Aandeel kinderen tot 15 jaar in de periode 1998-2005

Het Drentse en Nederlandse aandeel van kinderen schommelt tussen de 18,4% en 18,6%. De gemeenten Westerveld en Emmen hebben het laagste aandeel kinderen, respectievelijk 17,4% en 17,8%. Verhoudingsgewijs wonen de meeste kinderen in de gemeenten Assen en De Wolden (respectievelijk 19,5% en 19,7%).

Ontwikkeling van het aandeel ouderen van 75 jaar en ouder

In figuur 3.6 staat de ontwikkeling van het aandeel ouderen van 75 jaar en ouder weergegeven voor de gemeenten Borger-Odoorn, Tynaarlo, Westerveld en het Drentse en landelijk gemiddelde. De informatie van de afzonderlijke gemeenten staat weergegeven in tabel 3.6 in bijlage 4.

Fi

guur 3.6 Aandeel ouderen van de 75 jaar en ouder in de periode 1998-2005

De gemeenten Tynaarlo en Westerveld hebben het hoogste aandeel ouderen van 75 jaar en ouder. In de periode 1998 tot 2005 is het aandeel ouderen in deze gemeenten toegenomen van 7,6% naar 8,7% en 8,5%. Het aandeel ouderen in geheel Drenthe stijgt met 0,8% in deze periode van 6,4% naar 7,2%. Het aandeel ouderen van 75 jaar en ouder ligt landelijk gezien

lager en stijgt minder hard (0,5%) in de onderzochte periode (van 5,9% in 1998 naar 6,3% in 2005). De gemeente Borger-Odoorn heeft verhoudingsgewijs de minste ouderen in haar gemeente (6,1% in 1998 en 6,4% in 2005), al is dit ook nog hoger dan het landelijke beeld.

3.4 Prognoses van de Drentse leeftijdsopbouw

Op basis van het rapport “Bevolkingsprognose Drenthe XV” van de Provincie Drenthe (Provincie Drenthe, 2002) wordt kort ingegaan op de verwachtingen voor de komende tien jaar, tot 2015⁶. De prognose is berekend op basis van cijfers uit het jaar 2000.

Drenthe heeft in 2015 ongeveer 495.500 inwoners, een toename van 25.850 personen vanaf 2000. Dit betekent een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,35% in deze periode. De verwachting was dat van 2000 tot 2005 de gemiddelde jaarlijkse bevolkingsgroei 0,56% zou bedragen, waarvan een kwart door natuurlijke groei en driekwart door migratie (Provincie Drenthe, 2002). Tabel 3.7 geeft de relatieve bevolkingsgroei, het relatieve geboorteoverschot en het relatieve migratieoverschot weer voor Drenthe en Nederland van 2000 tot en met 2004.

Tabel 3.7 Relatieve bevolkingsgroei, geboorteoverschot en migratieoverschot 2000 t/m 2004

Regio's	Jaren	Relatieve bevolkingsgroei ¹	Relatieve geboorteoverschot ²	Relatieve migratieoverschot ³
Nederland	2000	0,78%	0,42%	0,45%
	2001	0,74%	0,39%	0,44%
	2002	0,54%	0,37%	0,34%
	2003	0,40%	0,36%	0,22%
	2004	0,29%	0,35%	0,12%
	Gemiddeld '00-'04	0,55%	0,38%	0,31%
Drenthe	2000	1,00%	0,27%	0,57%
	2001	0,90%	0,30%	0,55%
	2002	0,51%	0,24%	0,32%
	2003	0,24%	0,21%	0,12%
	2004	0,20%	0,19%	0,05%
	Gemiddeld '00-'04	0,57%	0,24%	0,32%

¹ Relatieve bevolkingsgroei is de bevolkingsgroei (het geboorteoverschot plus het vestigingsoverschot plus administratieve correcties) uitgedrukt per 1000 van de beginbevolking op 1 januari aanwezig in de periode gedurende welke de desbetreffende mutaties plaatsvonden.

² Relatieve geboorteoverschot is geboorteoverschot (geboorte - sterfte) per 1000 van de gemiddelde bevolking

³ Relatieve migratieoverschot is vestiging in Nederland vanuit het buitenland minus vertrek uit Nederland naar het buitenland exclusief het saldo van de administratieve correcties, uitgedrukt per 1000 van de gemiddelde bevolking in het waarnemingsjaar. Bron: CBS

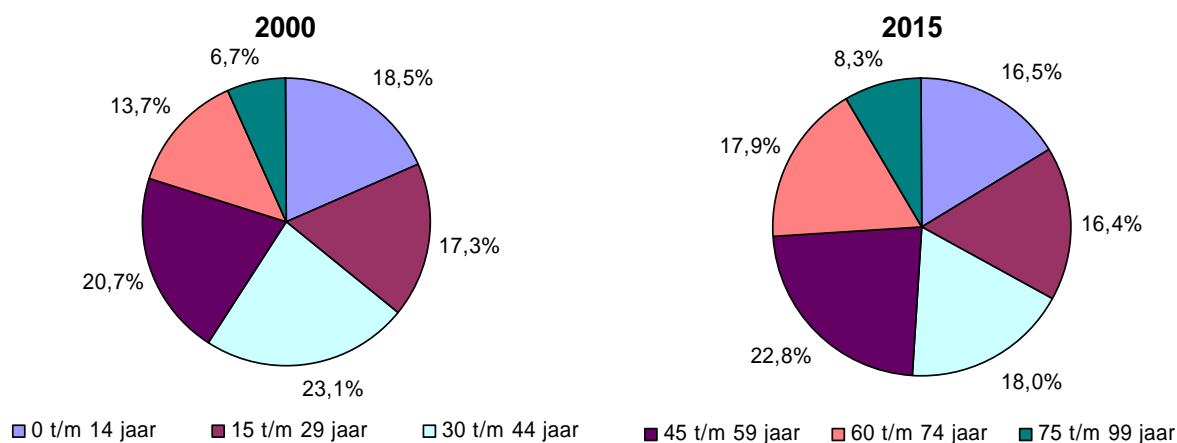
Uit tabel 3.7 blijkt dat de gemiddelde relatieve bevolkingsgroei van Drenthe 0,57% is geweest in de periode 2000 tot en met 2004, vergelijkbaar met de verwachting. Het aandeel van de natuurlijke groei was in deze periode wel hoger dan verwacht. Dit komt met name door het aanzienlijk lagere migratiesaldo in de periode 2002-2004. Ook landelijk is het migratiesaldo in die jaren afgenomen, echter wat minder sterk⁷.

⁶ Verdere prognoses en prognoses per gemeente kunnen worden geraadpleegd in “Bevolkingsprognose Drenthe XV” (Provincie Drenthe, 2002) op www.drenthe.nl/balie/pdf/bev-progsv.pdf.

⁷ Door gewijzigd asielbeleid vanaf 2000 is de immigratie landelijk sterk gedaald. In Drenthe is de immigratie sterker gedaald, omdat hier verhoudingsgewijs meer asielzoekerscentra zijn gesloten.

De toename van het aantal ouderen leidt tot meer sterfte en dit resulteert in minder groei van de bevolking dan in de periode tot 2005. De groei zal met name in de grotere stedelijke gemeenten plaatsvinden, in de meeste plattelandsgemeenten wordt na 2005 een afname van de bevolkingsaantallen verwacht.

In figuur 3.7 is een weergave te zien van de leeftijdsopbouw van Drenthe in 2000 en 2015. Hierbij is het aandeel van een leeftijd afgezet tegen de totale Drentse bevolking in het betreffende jaar.

Figuur 3.7 Aandelen in de bevolking van Drenthe naar leeftijdsgroepen in 2000 en 2015

Uit figuur 3.7 valt op dat het aandeel van de groep 30 tot en met 44 jarigen naar verwachting zal afnemen (het aandeel daalt van 23,1% in 2000 naar 18,0% in 2015). Dit is het gevolg van een lage geboortegolf in 1975 tot 1990 en het jaarlijkse vertrek van 17 tot 24 jarigen. Dit is een belangrijk gegeven voor de arbeidsmarkt en voor het aantal potentiële ouders.

Verder valt op dat het aandeel 60 tot en met 74 jarigen stijgt (van 13,8% naar 17,9%) in de periode 2000 – 2015. Dit komt deels door de naoorlogse geboortegolf en deels door het verwachte vestigingsoverschot van 55 tot 70 jarigen in Drenthe.

De ontwikkeling van de leeftijdsgroepen in de periode 2000 – 2015 staat op een andere manier weergegeven in tabel 3.8 in bijlage 4. In deze tabel is de verandering binnen de leeftijdsgroepen weergegeven tussen 2000 en 2015. Deze manier van kijken laat twee ontwikkelingen zien die niet duidelijk naar voren komen uit figuur 3.7. Zo is er binnen de leeftijdsgroep tot en met 14 jaar een afname te verwachten van 6%. Dit heeft mogelijk gevolgen voor voorzieningen voor kinderen, zoals basisscholen en kinderopvang.

Daarnaast zal het aantal personen van 75 jaar en ouder stijgen met 30%, door de toegenomen levensverwachting. Dit heeft onder meer invloed op de vraag naar aangepaste vormen van wonen en zorg.

3.5 Samenvatting bevolkingsopbouw

Drenthe telde op 1 januari 2005 ruim 483.000 inwoners, bijna evenveel vrouwen als mannen. De gemeente Emmen is de grootste gemeente in de provincie met ruim 100.000 inwoners. De

gemeente Assen (62.760 inwoners) is het dichtstbevolkt met 764 inwoners per km². De gemeente Westerveld heeft het minste aantal inwoners (19.130 inwoners) in Drenthe en heeft ook de laagste bevolkingsdichtheid (69 inwoners per km²). De totale Drentse bevolking groeit naar verwachting tot 495.500 inwoners in 2015. De groei zal met name in de stedelijke gemeenten plaatsvinden.

Het aandeel kinderen tot en met 14 jaar is 18,5% van de totale Drentse bevolking, evenveel als in Nederland. De gemeenten met het grootste aandeel kinderen zijn De Wolden, Assen en Midden-Drenthe. In de periode 1998 - 2005 is het aandeel kinderen stabiel gebleven in Drenthe en Nederland. Naar verwachting neemt het aantal kinderen in de komende jaren af met 6% tot in 2015 (ten opzichte van 2000), doordat er minder potentiële ouders zijn.

Het aandeel van de leeftijdsgroep van 45 jaar en ouder is hoger dan het landelijk beeld. Dit verschil tussen Drenthe en Nederland is in de periode 1998 - 2005 toegenomen. De gemeente Westerveld en de drie noordelijke gemeenten Aa en Hunze, Tynaarlo en Noorderveld hebben verhoudingsgewijs de meeste inwoners boven de 45 jaar. Het aandeel inwoners van boven de 45 jaar stijgt naar verwachting van 41% in 2000 naar 49% in 2015.

Binnen de groep boven de 45 jaar valt op dat de Drenten tussen de 45 en 64 jaar meer in de kleine kernen (tot 1000 inwoners) wonen. Ouderen boven de 65 jaar wonen relatief meer in de middelgrote en de grote kernen.

Tot slot is de leeftijdsgroep van 75 jaar en ouder onderzocht. Drenthe heeft relatief meer inwoners van 75 jaar en ouder in vergelijking met Nederland en in de periode van 1998 tot 2005 is het verschil verder toegenomen. De gemeenten Tynaarlo en Westerveld hebben verhoudingsgewijs de meeste ouderen. De verwachting is dat in Drenthe het aantal personen van 75 jaar en ouder toeneemt met 30% in 2015 ten opzichte van (het cijfer in) 2000 door de toegenomen levensverwachting.

4. Leefbaarheid in Drentse dorpen

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de tweede onderzoeksvraag:

Hoe ervaren bewoners van Drentse dorpen de leefbaarheid in hun omgeving?

Om de vraag te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van twee informatiebronnen: het Drents Panel en enkele interviews met bewoners van Drentse dorpen. De resultaten worden gepresenteerd aan de hand van de vijf aspecten die onderscheiden worden binnen het thema leefbaarheid (Leede en Ensink, 1993): (1) bestaanszekerheid, (2) woonklimaat, (3) voorzieningenniveau, (4) sociaal klimaat en (5) bestuurlijk klimaat. Per thema worden de resultaten uit het Drents Panel weergegeven. Daarbij worden de antwoorden van de dorps- en plattelandsbewoners vergeleken met de antwoorden van de bewoners uit de steden. Voor de dorps- en plattelandsbewoners worden ook de resultaten getoond wanneer er verschillen zijn voor de achtergrondvariabelen, zoals geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Per thema wordt bovendien een beeld geschetst met behulp van citaten uit de interviews.

Om te beginnen geven we in paragraaf 4.1 een aantal inwoners van Drenthe het woord. Wat verstaan zij zelf onder het begrip leefbaarheid? Die vraag hebben we tijdens de interviews aan twaalf mensen voorgelegd.

4.1 Leefbaarheid, inhoud van het begrip

De meeste respondenten hebben vrij snel een associatie bij het begrip leefbaarheid. Voor een enkeling blijft het begrip te abstract om in woorden te vatten. De volgende twee citaten geven de kern weer van de gehoorde reacties:

“Leefbaarheid..., dat je je op je gemak voelt, dat je prettig woont en dat je omgaat met de medebewoners.”

“Onder leefbaarheid versta ik dat er voorzieningen zijn voor je dagelijkse levensbehoeften. En dat er ook levensbehoeften zijn voor als je ouder wordt.”

Samenvoeging van beide citaten beslaan drie van de vijf genoemde aspecten: woonklimaat, sociaal klimaat en voorzieningenniveau.

Vervolgens hebben de respondenten tijdens de interviews alle vijf aspecten van leefbaarheid geordend van belangrijk naar minder belangrijk. Tabel 4.1 geeft de resultaten weer van de ordening, waarbij is weergegeven hoe vaak een bepaald aspect als nummer 1, dus meest belangrijk, is genoemd, als nummer 2 en als nummer 3.

Tabel 4.1 Rangorde aspecten van leefbaarheid, 12 respondenten

	Aantal keren als nummer 1 genoemd ^a	Aantal keren als nummer 2 genoemd	Aantal keren als nummer 3 genoemd ^b
Wonen en woonklimaat	8	4	-
Voorzieningen	2	1	8
Sociaal klimaat	1	5	3
Werken en inkomen	1	2	3
Bestuurlijke invloed	1	-	3

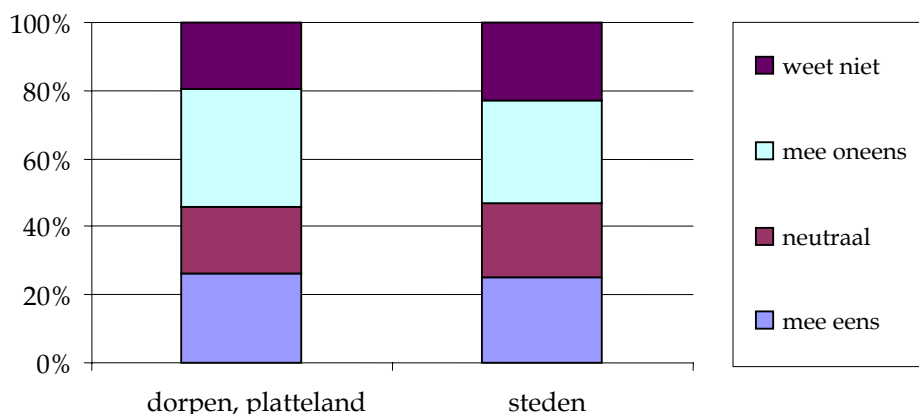
a Eén respondent gaf een gedeelde nummer 1 plaats, wat een totaal van 13 oplevert.

b Verschillende respondenten gaven een gedeelde nummer 3 plaats, wat een totaal van 17 oplevert.

Uit de interviews kwam naar voren dat het aspect wonen en woonklimaat als meest belangrijke aspect van leefbaarheid werd gezien. Gevolgd door de aspecten voorzieningen en sociaal klimaat. De aspecten werk en inkomen en bestuurlijke invloed hadden meestal een minder hoge positie in de rangorde van leefbaarheid. Hoewel beide aspecten toch elk door één respondent als belangrijkste aspect werden genoemd.

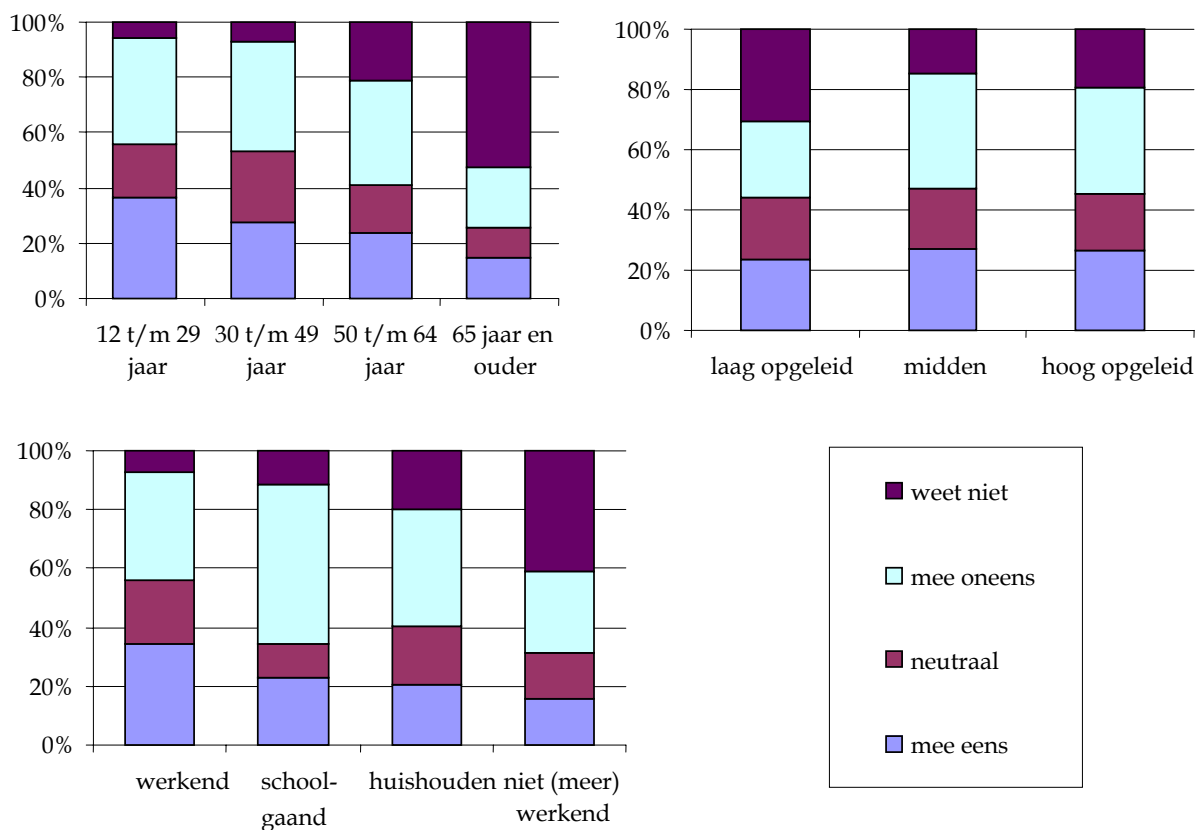
4.2 Bestaanszekerheid, werk en inkomen

Het eerste van de vijf genoemde thema's, dat wordt onderscheiden binnen het begrip leefbaarheid is 'bestaanszekerheid, werk en inkomen'. Daarover is in het Drents Panel de volgende stelling voorgelegd aan de respondenten: "Er is in het algemeen voldoende werkgelegenheid bij mij in de directe leefomgeving". In figuur 4.1 staan de meningen weergegeven over deze stelling.

Figuur 4.1 Meningen over de werkgelegenheidsstelling verdeeld naar dorpen en steden in Drenthe

Figuur 4.1 laat zien dat er nauwelijks verschillen bestaan tussen respondenten die in de dorpen en op het platteland leven en respondenten die in de Drentse steden leven. Van de mensen in de dorpen is een kwart van mening dat er voldoende werkgelegenheid is. Een derde is van mening dat er onvoldoende werkgelegenheid is in de omgeving. De rest van de respondenten is

gelijk verdeeld over een neutrale mening of heeft geen mening. Nadere analyses van de groep respondenten uit de dorpen en het platteland laten zien dat er geen verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen in hun mening over werkgelegenheid in de omgeving. Wel zijn er verschillen naar leeftijdsklasse, opleidingsniveau en dagbesteding. Figuur 4.2 laat deze resultaten zien.

Figuur 4.2 a, b en c Meningen over de werkgelegenheidsstelling verdeeld naar leeftijdsklasse, opleidingsniveau en dagbesteding

De bovenstaande figuren illustreren dat ouderen het minder eens zijn met de stelling dat er voldoende werkgelegenheid is. Maar ze zijn het ook minder vaak oneens met de stelling. Ouderen kiezen vaker voor het antwoord 'weet niet'. Daarnaast zijn mensen met een gemiddeld en hoog opleidingsniveau vaker van mening dat er onvoldoende werkgelegenheid is dan mensen met een lager opleidingsniveau. Verder zijn de verschillen tussen de opleidingsniveaus klein. Ten slotte valt op dat werkenden en schoolgaanden vaker van mening zijn dat er voldoende werkgelegenheid is in de omgeving in vergelijking met mensen die het huishouden doen en niet (meer) werken. Opvallend is ook dat schoolgaanden het vaak oneens zijn met de stelling; zij zien relatief vaker onvoldoende werkgelegenheid om zich heen.

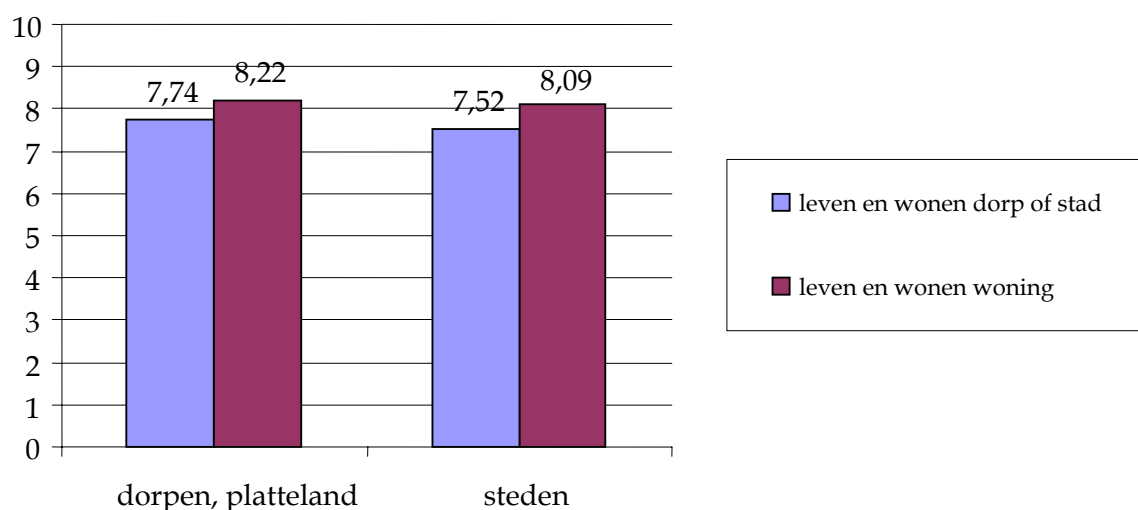
De interviews

Uit de interviews kwamen twee beelden naar voren over de werkgelegenheid. Het eerste beeld heeft te maken met een zorg over de werkgelegenheid. Een hoger opgeleide jonge man, die een aantal jaren geleden in Drenthe is komen wonen voor de rust en het vrije wonen, benoemt het als volgt: "Al met al is er in Drenthe niet veel werkgelegenheid, helemaal niet voor hoger opgeleiden."

Mensen met een hoge opleiding vertrekken zo uit Drenthe. We wonen hier met heel veel plezier, in een heel prettige wijk. Hooguit zouden we ooit gaan verhuizen vanwege het werk." Ook een boer, die met zijn gezin aan de rand van een dorp een boerenbedrijf runt, uitte zijn zorg over de werkgelegenheid: "Drenthe lijkt een groot nationaal natuurpark te worden. Dat is een belemmering als je er werken en leven moet." Een ander beeld dat naar voren kwam uit de interviews is, dat mensen mobiel zijn voor hun werk en het geen probleem vinden om in Drenthe te wonen en buiten Drenthe te werken: "Ik vind het niet echt belangrijk dat het werk in de directe buurt is. Voor mij is dat dan wel het geval, maar voor mijn man niet. Hij werkt in X en dat is prima te doen."

4.3 Woonklimaat

Aan de deelnemers van het Drents Panel is gevraagd twee rapportcijfers te geven voor hun woonklimaat. Het eerste cijfer betreft "het leven en wonen in uw dorp of stad" en het tweede cijfer meer specifiek "het leven en wonen in uw woning". Figuur 4.3 toont de gemiddelde cijfers die de respondenten gaven, verdeeld over bewoners van dorpen en het platteland en bewoners van de steden.

Figuur 4.3 Gemiddelde rapportcijfers woonomgeving en woning in dorpen en steden

De resultaten laten zien dat er nauwelijks verschillen zijn tussen de beoordelingen van bewoners van dorpen en steden. Beide groepen geven gemiddeld een iets hoger cijfer voor het leven en wonen in hun woning in vergelijking met het leven en wonen in hun dorp of stad (dorp respectievelijk 8,2 en 7,7 en stad respectievelijk 8,1 en 7,5).

Deze rapportcijfers over wonen in Drenthe zijn relatief hoog. Een bewonersenquête in bijvoorbeeld de provincie Groningen resulteerde in een gemiddeld rapportcijfer van 7,5 voor de woning en 7,3 voor de woonomgeving (CMO Groningen, 2004).

Nadere analyses wijzen uit dat er geen relaties bestaan tussen de beoordelingen van het woonklimaat en de variabelen geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, dagbesteding en hoe lang men in Drenthe woont.

De interviews

Ook uit de interviews blijkt een hoge waardering van het woonklimaat, de woonomgeving en de woning. Veel mensen benadrukken de rust, de ruimte en de mooie omgeving waarin zij wonen. Enkele citaten die dat illustreren zijn:

“Een uniek huis op een unieke plek.”

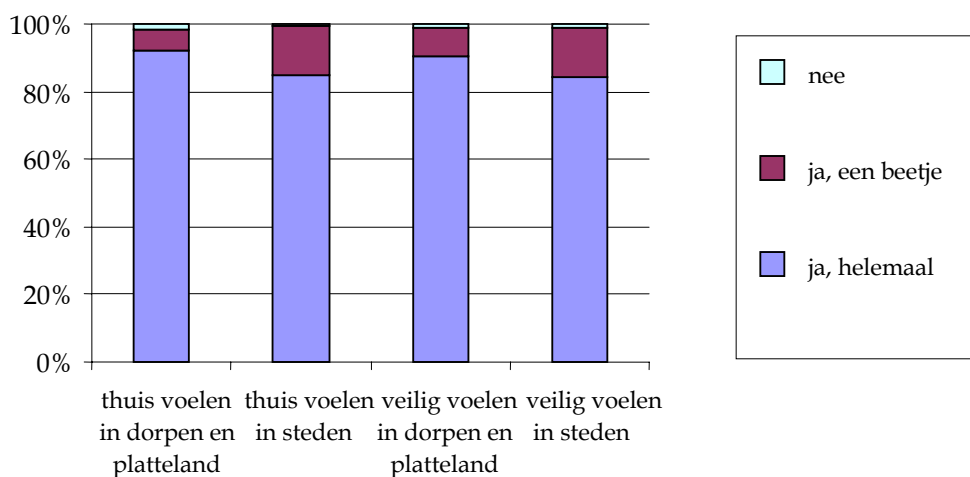
“Het is heerlijk om hier te wonen. Je bent zo in de bossen. Je kunt hier heel lang hardlopen of fietsen zonder iemand tegen te komen. Je ziet dan herten, roofvogels en reeën....., echt geweldig. Af en toe moeten buitenstaanders even weer zeggen dat het hier zo mooi is, want het wordt al gewoon”.

“Deze plek, ons huis, zit ons als een oude jas.”

Thuis voelen en veilig voelen

Naast een beoordeling in de vorm van een rapportcijfer is aan de deelnemers van het Drents Panel gevraagd of ze zich thuis voelen in hun straat of buurt en of ze zich er veilig voelen.

Figuur 4.4 laat de resultaten daarvan zien.

Figuur 4.4 Thuis voelen en veilig voelen, verdeeld over dorpen en steden in Drenthe

Figuur 4.4 laat een aantal resultaten zien. In de eerste plaats geeft het overgrote deel van de geraadpleegde Drenten aan zich helemaal thuis en helemaal veilig te voelen in de straat of buurt waar zij woont. Slechts een enkeling voelt zich niet thuis en niet veilig. In de tweede plaats laten de resultaten zien dat er een verschil is tussen dorpingen en stedelingen: stedelingen noemen relatief vaker dan dorpingen dat ze zich *een beetje* thuis voelen en veilig voelen, terwijl dorpingen hierop vaker *helemaal* antwoorden. De verschillen zijn echter niet erg groot.

Nadere analyses laten zien dat er geen relaties bestaan tussen thuis voelen en veilig voelen met de variabelen geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en dagbesteding. Alleen voor thuis voelen en opleidingsniveau bestaat een samenhang: hoger opgeleiden geven wat vaker aan zich een beetje of niet thuis te voelen dan mensen met een laag en gemiddeld opleidings-niveau. De verschillen zijn echter klein (zie figuur 4.5 in bijlage 5).

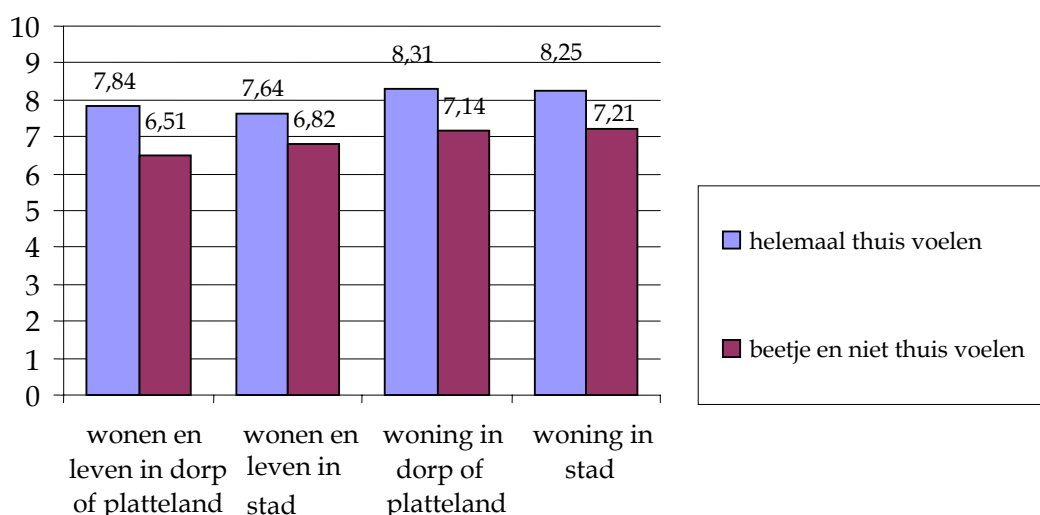
De interviews

Alle 12 geïnterviewden gaven aan dat ze zich thuis voelen in de straat waar ze wonen: *“Hier wil ik graag oud worden”*. Een oudere man van 76, die 57 jaar geleden vanuit Amsterdam naar een Drents dorp is gekomen voelt zich ook helemaal thuis in zijn omgeving: *“Ik ben zelfs Drents leren spreken toen ik naar Drenthe kwam.”*

Ook gaven ze allemaal aan dat ze zich veilig voelen, ondanks een enkele vervelende ervaring. Een man op hoge leeftijd, 91 jaar, woont zelfstandig aan de rand van een dorp en heeft het daar heel erg naar zijn zin. Er is echter twee keer bij hem ingebroken: *“De eerste keer was ’s avonds. Ik hoorde wat en ben uit bed gegaan en zag twee mannen bij het raam bezig. Ik zei “wat moeten jullie hier” en toen zijn ze weggegaan. De tweede keer was ik niet thuis. Toen was onder andere een fotocamera weg. Ik laat ’s avonds geen ramen meer open. Je let er toch op.”*

Een relatie tussen thuis en veilig voelen met de waardering van de woonomgeving

Analyses laten zien dat er een samenhang bestaat tussen de hierboven beschreven begrippen, thuis voelen en veilig voelen aan de ene kant en de waardering voor de woonomgeving aan de andere kant. Figuur 4.6 laat de gemiddelde rapportcijfers zien voor respondenten die zich helemaal thuis voelen en zij die dat een beetje of niet doen.

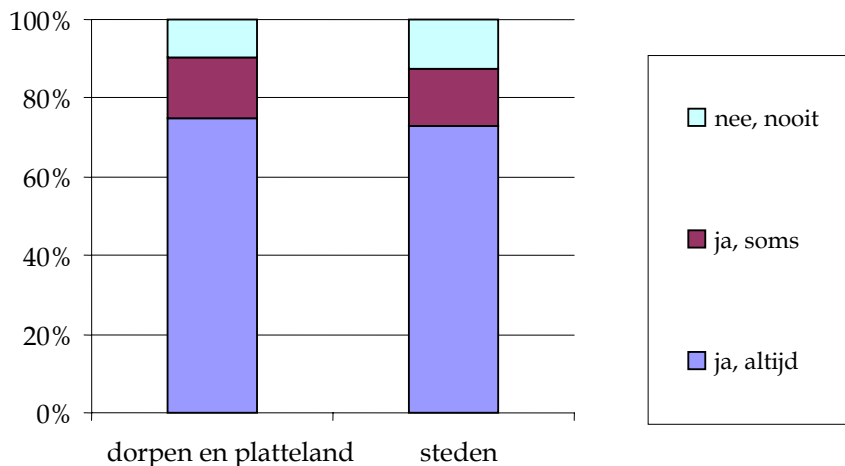
Figuur 4.6 Gemiddelde rapportcijfers woonomgeving en woning naar thuis voelen in dorpen en steden

Er blijkt een relevant verschil te zijn in de waardering van de woonomgeving en de woning tussen respondenten die zich helemaal thuis voelen en zij die zich een beetje en niet thuis voelen. Respondenten die zich helemaal thuis voelen geven een duidelijk hoger cijfer. Dit resultaat geldt zowel voor respondenten in de dorpen en het platteland als voor de respondenten in de steden.

Voor de relatie tussen veilig voelen en de waardering voor de woonomgeving is een vergelijkbaar resultaat gevonden (zie figuur 4.7 in bijlage 5), al zijn de verschillen minder groot dan voor thuis voelen.

4.4 Sociaal klimaat

Als indicator voor het sociaal klimaat is aan de deelnemers van het Drents Panel gevraagd of er mensen in de buurt zijn die op het huis passen wanneer ze weg zijn. Figuur 4.8 toont de resultaten op die vraag voor respondenten uit de dorpen en het platteland en voor respondenten uit de steden.

Figuur 4.8 “Oppassen” bij afwezigheid, verdeeld over dorpen en steden in Drenthe

De resultaten zijn zeer vergelijkbaar voor beide groepen respondenten. Zowel in de dorpen en het platteland als in de steden geeft driekwart van de respondenten aan dat er altijd mensen in de buurt zijn die op het huis passen wanneer ze weg zijn. Ruim tien procent geeft aan dat dat soms het geval is en ongeveer 10% geeft aan dat dat nooit het geval is.

Nadere analyses voor de respondenten van de dorpen en het platteland laten zien dat mannen vaker dan vrouwen aangeven dat er geen mensen in de buurt zijn die op het huis passen (zie figuur 4.9 in bijlage 5). Verder zijn er geen relevante verschillen gevonden tussen de achtergrondvariabelen en de aanwezigheid van mensen in de buurt die op het huis passen.

De interviews

Tijdens de interviews kwam over het algemeen naar voren dat de geïnterviewden het contact met de burens en het sociale klimaat in de omgeving plezierig vonden. Dat werd in verschillende bewoordingen verteld. Een voorbeeld daarvan vertelde een vrouw van middelbare leeftijd die samen met haar man actief is in het dorp waar zij inmiddels al weer lang wonen: *“We (de buurt) kunnen goed met elkaar opschieten. Ieder mens heeft zijn eigen dingen te doen, we moeten elkaar in de eigen waarde laten. Wanneer de nood aan de man is, ben je er voor elkaar”*. Vaker wordt genoemd dat het belangrijk is, en als zeer prettig wordt ervaren, wanneer ieder elkaar in de waarde laat. Zo vertelt een boer: *“Ik heb het hier naar mijn zin. Ieder wordt in zijn waarde gelaten. Ik kan zondag in mijn kloffie lopen. Als ik eens helpen moet dan doe ik dat”*.

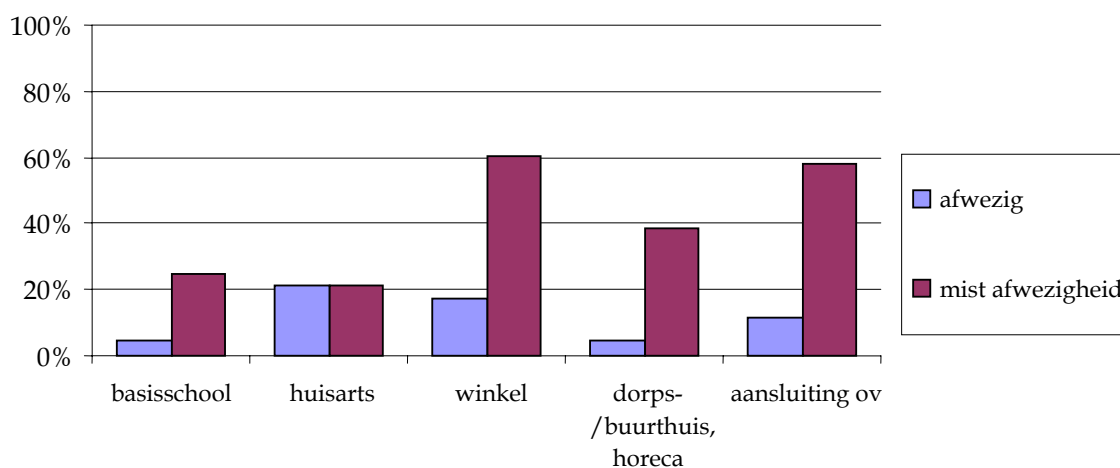
Het idee dat er over en weer op elkaars huis wordt gelet, wordt ook veelvuldig genoemd tijdens de interviews: *“We zijn altijd bereid om elkaar te helpen. Over en weer hebben we sleutels van elkaar en passen op elkaars huis als de ander op vakantie is bijvoorbeeld. Het idee dat je hulp kunt vragen is heel plezierig”*.

Naast deze overwegend positieve ervaringen kwam ook een negatieve ervaring tijdens een interview naar voren. Na een jarenlange burenruzie heeft de geïnterviewde besloten te gaan verhuizen.

4.5 Voorzieningen

In de vragenlijst van het Drents Panel zijn vijf voorzieningen voorgelegd aan de respondenten: basisschool, huisarts, winkel, dorps-/buurthuis of horeca en aansluiting op openbaar vervoer (bus of trein). Deze voorzieningen worden veelal gezien als basisvoorzieningen (Eijk e.a., 2000). Aan de respondenten is per voorziening gevraagd of de voorziening aanwezig of afwezig is in de directe leefomgeving. Vervolgens is gevraagd, wanneer de voorziening afwezig is, of de respondent de voorziening al dan niet mist.

Figuur 4.10 geeft de resultaten weer van deze vragen voor de respondenten in de Drentse dorpen en het platteland. Per voorziening worden twee balkjes gepresenteerd: het linker balkje is het percentage mensen dat aangeeft dat de voorziening *afwezig* is. Het rechter balkje geeft weer hoeveel mensen die de voorziening niet hebben, die voorziening *misten*.

Figuur 4.10 Afwezigheid voorzieningen in Drentse dorpen en platteland

Er kunnen verschillende resultaten worden afgelezen uit de figuur. In de eerste plaats valt op dat de voorziening, die het meest afwezig is, de huisarts is. In totaal geeft 21% van de dorps- en plattelandsbewoners aan geen huisarts in de directe leefomgeving te hebben. Daarbij valt verder op dat 22% van die mensen aangeeft deze afwezigheid te missen. Andersom zegt meer dan driekwart de afwezigheid van de huisarts niet te missen. In de tweede plaats laat figuur 4.10 zien dat de voorzieningen basisschool en dorps-/buurthuis of horeca het minst afwezig zijn in de buurt van de respondenten. De afwezigheid van een dorps-/buurthuis of horeca wordt door een groter percentage respondenten gemist dan de basisschool. Ten slotte valt op dat twee voorzieningen de hoogste percentages scores voor wat betreft missen in geval van afwezigheid: de winkel en de aansluiting openbaar vervoer.

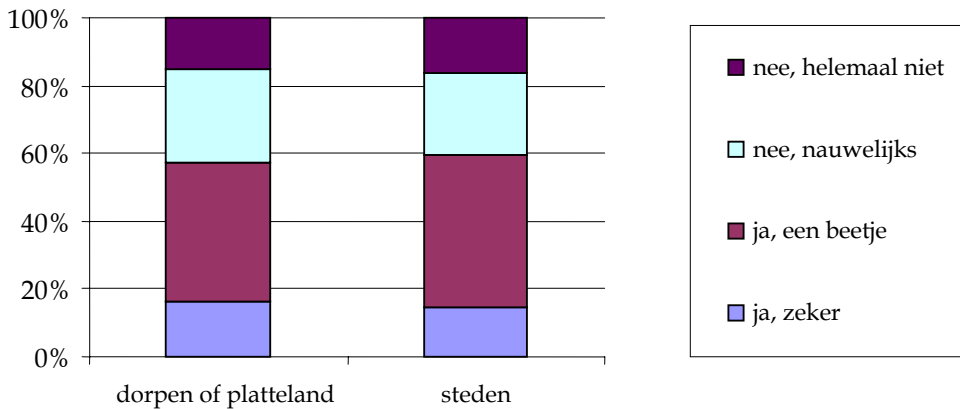
Er blijkt slechts één relatie te bestaan tussen het missen van de verschillende voorzieningen en de achtergrondvariabelen. Jongeren geven aan de afwezigheid van de winkel vaker te missen dan ouderen (zie figuur 4.11 in bijlage 5).

De interviews

Uit de interviews komt een aantal beelden naar voren over voorzieningen en het missen van voorzieningen. Om te beginnen dat voorzieningen belangrijk zijn voor de leefbaarheid van de dorpen en het platteland. Dat blijkt onder andere uit de open vraag aan de respondenten wat leefbaarheid voor hen betekent (zie ook paragraaf 4.1). Ook geven verschillende geïnterviewden aan dat het voorzieningenniveau niet hoog is. Zo geeft een jonge vrouw, die samen met haar man in een nieuwbouwwijk aan de rand van een dorp woont, aan: *“Qua voorzieningenniveau is het hier karig. Dat is toch minder plezierig. Het zou leuk zijn wanneer er in de zomer een leuk terrasje is waar je even naar toe kunt lopen om een ijsje te eten of zo. Ook wanneer er mensen op bezoek komen, is dat leuk.”* Tegelijkertijd valt in de interviews op dat het gemis van voorzieningen niet sterk is. Of, zoals één van de geïnterviewden zei: *“Je bent erop ingesteld dat er weinig voorzieningen zijn. Je moet er niet te zwaar aan tillen. ‘t Is een keuze om hier te wonen.”* Daarop volgt vrijwel direct het belang van de auto: *“Je bent hier wel heel erg afhankelijk van de auto.”* Een ander beeld dat uit de interviews naar voren komt, is het gemis van goed openbaar vervoer. In veel gevallen niet zozeer voor de geïnterviewde zelf, maar wel vaak voor bijvoorbeeld de kinderen of dorpsgenoten. Een moeder van kinderen die naar het voortgezet onderwijs in Groningen gaan: *“Er is een bushalte, de kinderen maken er wel gebruik van. Het is vooral ‘s winters handig als ze met de bus naar school kunnen. De bus gaat ‘s ochtends voor het laatst om half negen. Als ze om 10 uur moeten beginnen, dan staan ze al vroeg op school.”* Ook voor ouderen wordt dit als een gemis gezien: *“Wanneer ze bijvoorbeeld om 11 uur in het ziekenhuis moeten zijn voor een afspraak, dan kunnen ze niet met het openbaar vervoer.”* Ten slotte komt uit de interviews een beeld naar voren dat de bewoners met veel plezier opsommen wat er allemaal te doen is in het dorp. Tijdens veel interviews werd het dorps-feest genoemd: *“Eén keer per jaar wordt hier een groot feest gehouden in het dorp, het dorpsfeest. Voor de bewoners die het organiseren heb ik diep respect, dat is een hele klus. Tegenover ons huis in het weiland komt dan een feesttent voor vier dagen feest. Straten worden versierd, versierde wagens. De opkomst is groot, het is een geweldig feest en het is een wonder dat dit nog zo groots gevierd kan worden.”*

4.6 Bestuurlijk klimaat

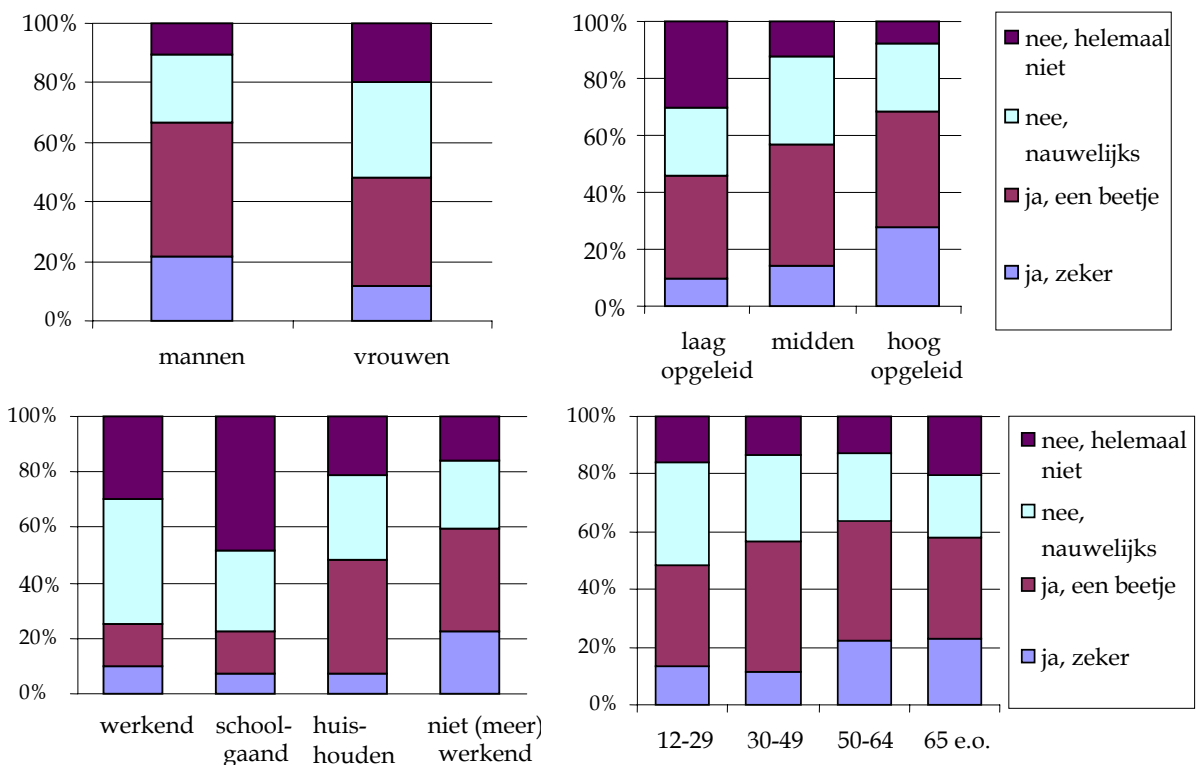
Als laatste aspect van leefbaarheid is aan de deelnemers van het Drents Panel gevraagd naar hun interesse in de provinciale politiek en het provinciaal beleid. Figuur 4.12 laat de resultaten zien van de antwoorden van dorps- en plattelandsbewoners en bewoners uit de steden.

Figuur 4.12 Interesse provinciale politiek en beleid verdeeld over dorpen en steden in Drenthe

Het antwoordpatroon is vergelijkbaar voor beide groepen: ongeveer 60% zegt een beetje of zeker geïnteresseerd te zijn in de provinciale politiek of beleid, waarvan een klein deel 'ja zeker' antwoordt.

Voor de achtergrondvariabelen geslacht, opleidingsniveau, dagbesteding en leeftijdsgroep worden relevante verschillen gevonden in interesse voor provinciale politiek of beleid. We presenteren daarvan de resultaten voor de bewoners van de dorpen en het platteland.

Figuren 4.13 a, b, c en d: Interesse provinciale politiek/beleid naar geslacht, opleidingsniveau, dagbesteding en leeftijd

Uit de resultaten blijkt dat de volgende groepen meer interesse hebben in provinciale politiek of provinciaal beleid: mannen meer dan vrouwen, hoger opgeleiden meer dan lager opgeleiden,

niet (meer) werkenden en mensen die het huishouden doen meer dan werkenden en schoolgaanden, ouderen meer dan jongeren.

De interviews

Tijdens de interviews geeft de meerderheid van de geïnterviewden aan niet veel affiniteit te hebben met bestuurlijke besluitvorming en (provinciale) politiek. Eén van de geïnterviewden noemt bestuurlijke besluitvorming als nummer 1 in de rangorde van leefbaarheid. Hij is zeer betrokken bij de besluitvorming over de doorgaande weg waar hij samen met zijn vrouw aan woont: *“We zijn al twee jaar bezig om er een 60 kilometer weg van te maken, maar dat bereikt alleen maar dovemansoren. Terwijl het echt een onveilige weg is. De politie staat hier wel eens met zo’n pistool de snelheid te controleren, maar dat is lang niet vaak genoeg, er wordt hier wel 100 gereden.”*

In algemene zin vallen twee zaken op uit de interviews. Om te beginnen verwacht men niet veel van de invloed die burgers hebben bij de bestuurlijke besluitvorming: *“Al zou je te wensen hebben, het komt er toch niet”*. Verder komt naar voren dat veel gesproken wordt over de overheid in het algemeen, zowel positief als negatief. Zo is een man die, samen met zijn vrouw, nog geen jaar geleden in Drenthe is komen wonen positief over de overheid: *“Iedereen moet zijn steentje bijdragen en de overheid moet het voortouw nemen. Neem bijvoorbeeld de groenvoorziening. Dat gaat hier goed en daarom doet iedereen mee. Als de overheid het voortouw niet neemt, dan zie je het snel verloederen, omdat anderen dan geen verantwoordelijkheid nemen. Dat is hier (in tegenstelling tot waar men vandaan kwam) wel: gemeenschapszin.”*

4.7 Wat viel ten slotte nog meer op uit de interviews

Tijdens de interviews kwamen een paar onderwerpen regelmatig aan de orde. Deze maken geen deel uit van de vragen aan het Drents Panel, maar zijn wel de moeite waard om te rapporteren.

Zo werd door verschillende geïnterviewden aandacht gevraagd voor de verkeersonveiligheid in hun directe leefomgeving. Niet alleen de doorgaande wegen vormden aanleiding om de onveiligheid aan te roeren, maar ook de verkeerssituatie in het dorp. *“De verkeerssituatie is heel onplezierig. Er komt heel veel verkeer door het dorp. Vooral tijdens de spits is het druk en dan moeten net alle kinderen ook over de drukke straat heen. Voor kinderen is dat een zeer gevaarlijke situatie.”*

Verder vonden alle interviews plaats in dorpen waar niet het gemeentebestuur was gevestigd. Hierover plaatsten verschillende geïnterviewden opmerkingen. De strekking van de opmerkingen was dat de ‘buitendorpen’ er slechter van afkwamen dan het ‘gemeentehuisdorp’: *“Het is bij bezuinigingen altijd zo dat ze direct in de buitendorpen beginnen”*. Of, zoals één van de geïnterviewden verwoordde: *“Misschien dat ze in Vries wel meer invloed hebben op de besluitvorming, maar hier niet. Op een inspraakavond komen twee mensen, dat zegt genoeg over hoe er over inspraak gedacht wordt.”*

Ten slotte viel op dat nieuwkomers (drie geïnterviewden) binnen het dorp zich snel thuis voelden en opgenomen in het dorpsleven. Een vrouw van middelbare leeftijd die sinds tien maanden in een Drents dorp woont, na lange tijd in een grote stad in het midden van het land te hebben gewoond, verwoordt het als volgt: *“Het is goed zo. We zijn opgenomen in de gemeenschap, zo voelt het.”* Andersom vertelt een man van 63 die zijn hele leven in hetzelfde huis

in het dorp woont: “Iedereen heeft een ‘plekkie’ nodig. Ik heb meegemaakt dat het hier (in 50 jaar tijd) vertienvoudigde”. Hij zou nooit woningbouw tegenhouden. Achter zijn huis is een nieuwe bungalowwijk ontstaan: “Er is respect over en weer.”

4.8 Samenvatting

Hoofdstuk 4 gaat in op de leefbaarheid in de Drentse dorpen en het platteland. Aan de hand van de thema’s bestaanszekerheid, woonklimaat, sociaal klimaat, voorzieningen en bestuurlijk klimaat zijn de resultaten van het Drents Panel en enkele interviews gepresenteerd.

Bestaanszekerheid, werk en inkomen

Een kwart van de dorps- en plattelandsbewoners is van mening dat er voldoende werkgelegenheid is in de omgeving. Een derde is het daarmee oneens. Groepen die vaker onvoldoende werkgelegenheid in hun omgeving zien, zijn: jongeren en mensen van middelbare leeftijd, midden en hoog opgeleiden en schoolgaanden.

Uit de interviews bleek dat mensen het geen probleem vinden om buiten de provincie Drenthe te werken.

Woonklimaat

Dorps- en plattelandsbewoners waarderen hun woning gemiddeld met een 8,2 en hun woonomgeving met een 7,7. Vergelijken met de provincie Groningen liggen deze cijfers relatief hoog (respectievelijk 7,5 en 7,3).

Negentig procent van de dorps- en plattelandsbewoners voelt zich helemaal thuis en veilig in zijn of haar omgeving. Hoogopgeleiden geven iets minder vaak aan zich helemaal thuis te voelen. Mensen die zich helemaal thuis voelen of veilig voelen geven een hogere waardering voor hun woning en woonomgeving.

Het woonklimaat wordt in de interviews zeer nadrukkelijk gewaardeerd en genoemd als belangrijk aspect voor de leefbaarheid.

Bewoners van de Drentse steden geven iets minder vaak dan dorps- en plattelandsbewoners aan zich helemaal thuis en veilig te voelen in hun omgeving. Verder zijn de resultaten voor beide groepen voor woonklimaat over het algemeen vergelijkbaar.

Sociaal klimaat

De meerderheid, circa 90%, van de Drenten geeft aan dat er altijd of soms mensen in de buurt zijn die op hun huis passen wanneer ze weg zijn. Dat geldt voor vrouwen meer dan voor mannen.

Uit de interviews bleek dat dit belangrijk is voor mensen.

Voorzieningen

De voorziening die door dorpsbewoners het vaakst als afwezig wordt genoemd is de huisarts. Van de mensen die geen huisarts in de omgeving hebben, zegt 22% dat te missen. De winkel en

de aansluiting op het openbaar vervoer zijn de meest gemiste voorzieningen bij afwezigheid (ongeveer 60 procent geeft aan deze te missen). Vooral jongeren missen een winkel. Ook in de interviews kwam het karige voorzieningenniveau naar voren. Daar staat echter tegenover dat men inventief is voor oplossingen. Het openbaar vervoer werd voor jongeren en ouderen vaak genoemd als zijnde een belangrijke voorziening.

Bestuurlijk klimaat

Ongeveer 60% van de Drenten heeft (een beetje) interesse in de provinciale politiek of het beleid. Mannen hebben meer interesse dan vrouwen, hoger opgeleiden meer dan lager opgeleiden, niet (meer) werkenden en mensen die het huishouden doen meer dan werkenden en schoolgaanden, ouderen meer dan jongeren.

5. Leefbaarheidsprojecten

In Drenthe maar ook in andere provincies worden veel activiteiten ondernomen om de leefbaarheid te vergroten. Vele activiteiten worden in projecten uitgevoerd. De derde onderzoeksvraag gaat over die verschillende projecten, deze luidt als volgt:

Welke projecten, die gericht zijn op het verbeteren van de leefbaarheid, zijn er mogelijk en worden uitgevoerd in Drenthe?

Deze vraag is opgesplitst in de volgende twee deelvragen:

- 3a. *Welke soorten projecten zijn er mogelijk en welke belangrijkste kenmerken en doelstellingen zijn te onderscheiden voor projecten gericht op het verbeteren van de leefbaarheid?*
- 3b. *Welke projecten worden in Drenthe uitgevoerd en welke belangrijkste kenmerken zijn daarbij te onderscheiden?*

Bij de eerste deelvraag wordt onderzocht welke soorten projecten er in Nederland zijn, zodat de kennis uit andere provincies gedeeld kan worden. De tweede deelvraag gaat in op de projecten in Drenthe: welke zijn er en in welke dorpen worden ze uitgevoerd. Hiermee wordt geprobeerd een overzicht te krijgen van de Drentse leefbaarheidsactiviteiten. In de eerste paragraaf wordt ingegaan op de verschillende soorten projecten.

5.1 Soorten leefbaarheidsprojecten

Leefbaarheidsprojecten kunnen gericht zijn op de verschillende aspecten van leefbaarheid. Ze kunnen gericht zijn op de verbetering van de woonomgeving, voorzieningen, sociale contacten, werk en inkomen of de betrokkenheid van bewoners (bestuurlijk klimaat). Projecten zijn veelal gericht op meerdere aspecten van de leefbaarheid, waarbij de betrokkenheid van bewoners als middel centraal staat om de leefomgeving te verbeteren. Er wordt in deze paragraaf een tweedeling gemaakt in soorten projecten. Enerzijds zijn er projecten die als doel hebben de wensen van bewoners in kaart te brengen (onderzoeksprojecten), anderzijds zijn er projecten die veelal voortkomen uit die leefbaarheidsonderzoeken, de vervolgprojecten. Deze projecten zijn gericht op het verbeteren van knelpunten in de leefbaarheid.

5.1.1 Onderzoeksprojecten

Onderzoeksprojecten zijn projecten waarin onderzocht wordt welke wensen dorpsbewoners hebben ter verbetering van de leefbaarheid van hun woonomgeving resulterend in een dorpsplan (als overkoepelend begrip voor dorpsvisies, dorpsomgevingsplannen en dorpsagenda's). In deze paragraaf wordt uiteengezet welke fasen zo'n onderzoeksproject doorloopt, wie erbij betrokken zijn en welke methodieken ingezet kunnen worden om de wensen van bewoners in kaart te brengen.

Fasen van onderzoeksprojecten

Het opstellen van een dorpsplan is onder te verdelen in verschillende fasen. Op basis van de overeenkomsten van de verschillende methodieken, zijn de belangrijkste fasen (Derijcke e.a., 2004; Elerie en Foorthuis, 2003; Oomen, 2004; Provincie Limburg, 2005; Vereniging Kleine Dorpen Groningen, 2005):

1. Voorbereiding;
2. Inventarisatie;
3. Ontwerp;
4. Afronding.

Ad 1. Voorbereiding

Tijdens de voorbereidingsfase heeft de initiatiefnemer (vaak dorpsbelangen) veelal vooroverleg met gemeente of provincie. Er wordt een plan van aanpak geschreven en een aanvraag voor subsidie gedaan. Ook wordt er een werkgroep geformeerd en de taken verdeeld. Voordat er daadwerkelijk met het onderzoek gestart kan worden, moeten er keuzes gemaakt worden welke methodiek(en) worden ingezet en welke leefbaarheidsthema's onderzocht gaan worden. Tot slot worden dorp en gemeente geïnformeerd over de plannen voor het maken van een dorpsplan.

Ad 2. Inventarisatie

Tijdens de inventarisatiefase wordt het onderzoek uitgevoerd en de gegevens van de onderzoeken verwerkt en geanalyseerd. De resultaten hiervan resulteren in een concept dorpsplan. Mogelijke onderzoeken zijn vragenlijstonderzoek, keukentafelgesprekken, dorpsfoto's, historische excursie of een groepswandeling of -fietstocht.

Ad 3: Ontwerpfase

Tijdens de ontwerpfase worden de resultaten van het onderzoek en het concept dorpsplan bediscussieerd in een bijeenkomst met de dorpsbewoners en eventuele deskundigen. Discussie en conclusies leiden tot het vaststellen van een definitief dorpsplan. Ook wordt gediscussieerd over de prioritering en bekendgemaakt voor welke thema's en ideeën voor vervolgprojecten kunnen worden ingediend.

Ad 4: Afronding

In de afrondingsfase wordt naar aanleiding van de discussieavond het definitieve rapport afgerond. In een volgende discussieavond of veilingavond wordt bekend gemaakt welke ideeën zijn ingediend. Geïnteresseerden worden uitgedaagd om een vervolgproject te gaan uitvoeren en zitting te nemen in een uitvoeringswerkgroep.

Tijdens alle fasen vindt er terugkoppeling plaats naar dorp (bijvoorbeeld via dorpskrant of lokale tv) en gemeente en/of provincie.

De onderzoeksprojecten hebben verschillende doorlooptijden, maar de meeste projecten duren tussen de zes en twaalf maanden. Belangrijk is dat er voldoende vaart in het proces blijft. Uit de evaluatie van Dorpswaardering blijkt dat een doorlooptijd van een jaar voor sommigen als te lang ervaren werd en dat zij daarom zijn afgehaakt (Derijcke e.a., 2004).

Betrokkenen

De belangrijkste betrokkenen in een onderzoeksproject zijn (Elerie en Foorthuis, 2003; Provincie Limburg, 2005):

Dorpsbelangenvereniging: de dorpsbelangenvereniging is kartrekker en polst of er belangstelling is in het dorp voor het ontwikkelen van een dorpsplan. Ook selecteert de vereniging 10 tot 15 medewerkers voor de werkgroep. De werkgroep communiceert tijdens het project met de projectleider en met de dorpsbewoners.

Gemeenteambtenaar: de gemeenteambtenaar voorziet het project, werkgroep van de kaders en ontwikkelingen van gemeentelijk beleid en kan desgewenst andere ambtenaren bij het project betrekken. Ook kan de ambtenaar naar aanleiding van het project gemeentelijk beleid aanpassen. De gemeente verstrekt veelal ook subsidie voor het ontwikkelen van een dorpsplan.

Provincie: Een provincie verstrekt soms ook subsidie (direct of via provinciale (welzijns-) organisaties). Bij omgevingsgerichte onderzoeksprojecten kan de provincie daarnaast informatie verschaffen over het omgevingsbeleid.

Welzijnsorganisatie: de plaatselijke of provinciale welzijnsorganisaties bieden ondersteuning bij het onderzoeksproject. Zij hebben de kennis van en ervaring met de verschillende onderzoeksmethodieken en kunnen daardoor als vraagbaak fungeren voor de werkgroep en het dorp. Ook bieden zij veelal ondersteuning door het beschikbaar stellen van een onafhankelijke procesbegeleider.

Vereniging Kleine Dorpen: een vereniging kleine dorpen is een overkoepelende vereniging van dorpsbelangen in een provincie. Ook zij hebben, net als de provinciale welzijnsorganisaties, veel kennis en ervaring in huis over de verschillende onderzoeksmethoden. Ook bieden zij ondersteuning door het beschikbaar stellen van een onafhankelijke procesbegeleider of discussieleider.

Deskundigen en deskundigenorganisaties: afhankelijk van het soort onderzoeksproject worden er soms nog extra deskundigen ingeschakeld zoals medewerkers van natuur- en landschapsverenigingen, woningcorporaties, landschapsarchitecten of (historisch) geografen.

Of een welzijnsorganisatie of vereniging kleine dorpen wordt ingeschakeld verschilt per provincie en hangt af van het aspect van leefbaarheid waar het accent op komt te liggen (accent op woonomgeving of sociaal klimaat).

Onderzoeksmethodieken

Door middel van diverse onderzoeksmethodieken worden er op verschillende plekken door het land dorpsplannen opgesteld met als doel een prioritering van verbeterpunten van de woon- en leefomgeving. De wijze waarop de dorpsplannen worden opgesteld verschilt per provincie. De plannen hebben vaak ook verschillende namen, zie een aantal voorbeelden in tabel 5.1.

Tabel 5.1 Voorbeelden onderzoeksprojecten en gebruikte methodieken

Organisatie/provincie	Naam onderzoeks-methodiek	Gebruikte methodieken
- Vereniging Kleine Dorpen Groningen / Provinciaal Ontwikkelingsinstituut Zorg en Welzijn Groningen (POZW) ⁸	Dorpsvisie	Vragenlijst of keukentafelgesprekken
- Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO)	Dorpswaardering	Vragenlijst + software gebaseerd op Village Appraisals (UK)
- Scoop: Zeeuws Instituut voor Sociale en Culturele Ontwikkeling; Zeeuwse Vereniging Kleine Kernen	Dorpsblik	Gebaseerd op Village Appraisals (UK)
- Spectrum (Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling), Gelderland	DIA: Dorpen in Actie	Dorpsfotografen en panelgesprekken (groepsinterview) óf dorpsgouw (gezamenlijk wandel/fietstocht) en enquête
- STAMM CMO Drenthe Brede Overleggroep Kleine Dorpen (BOKD), Drenthe	Dorpsagenda Dorpsomgevingsplan	Vragenlijst dorpswaardering o.a. foto-opdracht, historische excursie, huiskamerdiscussie
- Provincie Limburg; Vereniging Kleine Kernen Limburg (VKKL)	Dorpsomgevingsprogramma's	Methodieken heel divers, o.a. gespreksgroepen, enquête, openbare dorpsavond

Het opstellen van een dorpsplan gebeurt vaak vanuit een gecombineerde topdown (boven af) en bottom-up (onderop) benadering. Deze gecombineerde benadering kan gekoppeld worden aan participatieve planvorming vanuit de directe leefomgeving (Elerie, 2003). De mate van de wisselwerking tussen bottom-up en topdown wisselt per project. Er zijn bijvoorbeeld organisaties die eerst zelf een prioritering maken en dan pas in overleg met de gemeente gaan, maar er zijn ook organisaties die de beleidsplannen als kader meenemen in het proces.

Nadat alle fasen doorlopen zijn, heeft de werkgroep en het dorp na een half jaar tot een jaar een dorpsplan opgesteld waarin een prioritering staat van plannen voor verbetering van aspecten van de leefbaarheid.

5.1.2. Uitvoeringsprojecten

Om daadwerkelijk de leefbaarheid te verbeteren ontstaan er vanuit een dorpsplan verscheidene deelprojecten die ten uitvoer gebracht kunnen worden. Ook zijn er projecten die vanuit andere projecten (zoals Hunzeproject⁹, VWS pilot Welzijn en Platteland¹⁰) of als los project ten uitvoer gebracht kunnen worden. Uitvoeringsprojecten zijn heel divers en toegesneden op de

⁸ Heet momenteel CMO Groningen.

⁹ Het Hunzeproject is een gezamenlijk initiatief van de provincie Drenthe en de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Tynaarlo. Binnen het project wordt samen met de inwoners uit het gebied gekeken hoe aan de natuur, het bedrijfsleven, de landbouw en de recreatie een goede invulling kan worden gegeven. Zie <http://www.hunzeproject.nl/>.

¹⁰ Het VWS project Welzijn en Platteland heeft als thematische invulling de versterking van de sociale vitaliteit van dorpen in Drenthe. Het project is in het najaar 2005 afgerond en STAMM CMO Drenthe was van dit project projectleider (Ruijgers en Schonewille, 2005).

plaatselijke situatie. Per aspect van de leefbaarheid wordt hieronder een voorbeeld gegeven van mogelijke projecten.

Aspect 1. wonen en woonomgeving: Uit het project “'t Komp veur Mekaar¹¹” bleek dat er vraag was naar aangepaste woningen in het eigen dorp. Dit leidde tot het project seniorenhuisvesting in Hoogersmilde: tien woningen inclusief gemeenschapsruimte in combinatie met een dorps huis. In de gemeente Westerveld is een pilot “woonplannen” geweest. Dit heeft geresulteerd in een integrale visie op wonen en voorzieningen.

Aspect 2. voorzieningen: een multifunctioneel dienstencentrum is een voorbeeld van een project in Drenthe dat ervoor kan zorgen dat voorzieningen in kleine dorpen kunnen blijven bestaan. In Nieuwlande wordt naar aanleiding van het dorpsontwikkelingsplan¹² onderzocht of en op welke locatie er een multifunctioneel centrum komt.

Aspect 3. sociaal klimaat: Uit het eerder genoemde project “'t Komp veur Mekaar” is een knapzakproject gekomen. Nieuwkomers in Wijster krijgen een knapzak, gevuld met informatie over de middenstand in Wijster, een wandelroute en een attentie van de plaatselijke pottenbakster. In de Broekstreek is vanuit hetzelfde onderzoeksproject een SRV-wagen omgebouwd tot tienerclub.

Aspect 4. werkgelegenheid/inkomen: Recreatie en toerisme is een bron van inkomsten. Plannen die toerisme stimuleren zijn bijvoorbeeld het project “versterking dagrecreatie Hunzegebied” (Hunze project). Het betreft hier opgeknapte kanosteigers, de realisatie van nieuwe bewegwijzerde fietsroute “de Lentenroute”, de wandelroute “van Galgenberg tot Hilligjessloot” en de inrichting van de parkeerplaats in Spijkerboor.

Projecten gericht op de veiligheid: Vanuit het Hunze project en dorpsomgevingsplan De Groeve is er een plan dat de leefbaarheid moet vergroten door middel van herinrichting van de Hunzeweg. De verkeersveiligheid wil men verhogen door inrichten van 30 km/uur vakken en enkele rotondes.

5.2 Drentse projecten gericht op het verbeteren van de leefbaarheid

In de vorige paragraaf is al naar voren gekomen dat er veel uitvoeringsprojecten in Drenthe zijn¹³. In het tweede Provinciaal OmgevingsPlan en Mensen in het Middelpunt zijn onder

¹¹ In 1998 is in de gemeente Midden-Drenthe het onderzoeksproject naar de leefbaarheid in de dorpen en buurtschappen geweest met de titel “'t Komp veur Mekaar”. Hierbij is het leefklimaat onderzocht. Ook is in Midden-Drenthe het proefproject “Veur Uitzicht” geweest. Dit project heeft een impuls gegeven aan het verbeteren van de woonomgeving en sociale leefomgeving van de dorpen rond het Mantingerveld. Het project leverde een door de lokale samenleving zelf op te stellen breed integrale visie op de gewenste ontwikkeling van het eigen dorpsgebied. Dit project heeft gedraaid in De Broekstreek en in Nieuw-Balinge.

¹² In 2003 is in Nieuwlande een leefklimaatonderzoek gehouden in opdracht van de gemeente Hoogeveen, hieruit is een dorpsontwikkelingsplan (DOP) ontstaan. Dit is een alomvattend plan voor alle aspecten van de leefbaarheid. Doel van het DOP is vooral het verbeteren van de fysieke en sociaal-economische omstandigheden en het versterken van de sociale contacten in het dorp. De ontwikkelingen verlopen zo positief dat Nieuwlande vorig jaar in het Canadese Niagara Falls de Liv-Com Award voor ‘Community Involvement’ in ontvangst mocht nemen.

¹³ Het is onmogelijk om alle projecten gerelateerd aan leefbaarheid in Drenthe te beschrijven. Daarom is gekozen in te gaan op de drie projecten die expliciet zijn beschreven in het provinciaal beleid.

meer de volgende leefbaarheidsprojecten beschreven: dorpsomgevingsplannen (ontwikkeld door BOKD), dorpsagenda's (ontwikkeld door STAMM CMO Drenthe) en de multifunctionele zorg- of dienstencentra (Provincie Drenthe, 2004a, 2004c). In deze paragraaf wordt een overzicht van deze drie soorten projecten gepresenteerd.

Multifunctionele dienstencentra

Multifunctionele dienstencentra zijn gebouwen of gedeelten daarvan waar meerdere functies, diensten of voorzieningen onderdak krijgen. Deze kunnen ondermeer liggen op het terrein van (zakelijke) dienstverlening, welzijn, zorg, cultuur, onderwijs, recreatie en wonen. Doel hiervan is behoud van voorzieningen die noodzakelijk zijn voor een goede leefbaarheid. De invulling van een multifunctioneel centrum hangt af van de behoeften van bewoners. In Drenthe verloopt de subsidie via de gemeente en de subsidie betreft alleen procesgeld, dat wil zeggen geen stengeld voor gebouwen. Er zijn twee regelingen multifunctionele dienstencentra: een regeling 2000 en een regeling 2004-2007. Organisaties, die een multifunctioneel centrum willen oprichten, kunnen advies inwinnen bij het expertteam multifunctionele dienstencentra. In dit expertteam zitten naast de provincie Drenthe vertegenwoordigers van Stichting Dorpshuizen Drenthe (SDD), Brede Overleggroep Kleine Dorpen (BOKD), STAMM CMO Drenthe en Enova. De fasen van ontwikkeling van een multifunctioneel dienstencentrum zijn:

1. haalbaarheids- en behoefteonderzoek;
2. zoeken naar samenwerkingspartners en de uitwerking en het inhoudelijk concept;
3. omzetten van de inhoudelijke ideeën naar een gebouw;
4. realisatie van de (ver)bouw;
5. integraal samenwerken in de nieuwe voorziening (Provincie Drenthe, 2004d).

Hierna worden op basis van subsidieaanvragen van de MFD regeling de projecten in Drenthe besproken. In bijlage 6 staat een overzicht (tabel 5.2) van de aanvragen per dorp met doel en functie van het multifunctioneel zorg- of dienstencentrum. De projecten zijn geclusterd in multifunctionele dienstencentra voor breed publiek, multifunctionele dienstencentra gericht op kinderen (de brede scholen) en multifunctionele zorg- en dienstencentra gericht op ouderen en gehandicapten. Tussen haakjes staat de fase waarin het project zich bevindt in 2005 (regeling 2004) of het jaar waarin de subsidieaanvraag is gedaan (regeling 2000).

Combinaties van welzijnsdiensten in het algemeen (niet gericht op een bepaalde leeftijdsgroep): Een dorpshuis dat ruimte biedt als ontmoetingsplek voor elke burger en voor het (sport)verenigingsleven. In Drenthe zijn de volgende dorpen bezig met het bundelen van krachten op dit vlak:

- Bovensmilde (fase 1), realiseren MFD met ruimte voor sport, sociaal cultureel werk, jongeren, ouderen en verenigingen;
- Zwartemeer (3), sociaal, cultureel en welzijn in combinatie met diverse opvang voor kinderen en ouderenzorg;
- Gemeentelijk expertisecentrum vrijwilligerswerk en beheer gebouwen in gemeente Coevorden (1);
- Ruinerwold (1), MFD met sporthal, welzijn, bibliotheek en diverse vormen kinderopvang;

- Annen (2), centraal accommodatieloket;
- Zeijen (1), vervanging dorps huis (met ruimte voor: school, sport, zorg en toerisme) en verplaatsen sportveld;
- Frederiksoord (2001), aanstellen wijkmeester;
- Emmer-Compascuum (2002). Haalbaarheidsstudie naar renovatie of nieuwbouw.

Multifunctionele dienstencentra gericht op kinderen:

Een speciale vorm van een MFD is een brede school. Een brede school is een samenwerkingsverband tussen partijen die zich bezighouden met opgroeiende kinderen. Doel van het samenwerkingsverband is de ontwikkelingskansen van de kinderen te vergroten. Onderwijs en welzijn zijn in ieder geval participanten. Kinderopvang, peuterspeelzaal, sport, cultuur, bibliotheek en andere instellingen kunnen ook onderdeel zijn van een brede school (Oberon en OOG, 2005). In Drenthe verkeren veel plannen voor samenwerking van scholen met andere instellingen in een verkenningsfase. In de volgende dorpen wordt gewerkt aan een brede school: Nieuw Amsterdam/Veenoord (fase 1), Oosterhesselen (fase 1), Schoonoord (1), Ruinen (2), Gasselternijveen (1), Eexterveen (1), Anloo, Anderen en Gasteren (1), Nieuwlande (1), Havelte (3), Wapse (3), Veenhuizen (1), Nieuw Buinen (1), Borger (1), Valthermond (1), Roderesch, Alteveer en Steenbergen (1), Roderwolde (1).

Woonzorg combinaties, voor met name ouderen en gehandicapten:

Een multifunctioneel diensten- en zorgcentrum heeft als doel mensen met een zorgvraag de kans te bieden dat ze zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen en zo dicht mogelijk bij huis de voor hen noodzakelijke zorg ontvangen. Het combineren van zorg en andere diensten kan er toe leiden dat dit ook in de wat kleinere kernen mogelijk blijft. De MFD's, die hierna genoemd worden, hebben soms naast woonzorg combinaties ook nog activiteiten/plannen voor andere doelgroepen, zie hiervoor bijlage 6. Multifunctionele zorg- en dienstencentra gericht op ouderen en gehandicapten komen of zijn in: Bovensmilde (fase 3), Emmer-Compascuum (fase 2), Koekange (2), Donderen (1), Tweede Exloërmond (1), Hoogeveen (2001), Peize (2001), Sleen (2001), Smilde (2001), Tweede Exloërmond (2001), Bovensmilde (2002), Dalen (2002), Emmen (2002), Gasselte (2002).

Dorpsomgevingsplannen en dorpsagenda's

Naast de stimuleringsregeling multifunctionele dienstencentra stimuleert de provincie ook plannen via preferente instellingen, waaronder *dorpsomgevingsplannen* via de BOKD en *dorpsagenda's* via STAMM. Een dorpsomgevingsplan is een ruimtelijk vormgegeven ontwikkelingsplan van dorp en buitengebied. Het plan wordt in een participatief ontwerpproces ontworpen, waarbij de opvattingen van bewoners over de kwaliteit van hun dorpslandschap en veranderingen in hun directe leefomgeving centraal staan. Tevens gaat het om de ruimtelijke vertaling van een lokaal programma met betrekking tot leefbaarheid, voorzieningen en recreatie (Elerie en Foorthuis, 2003).

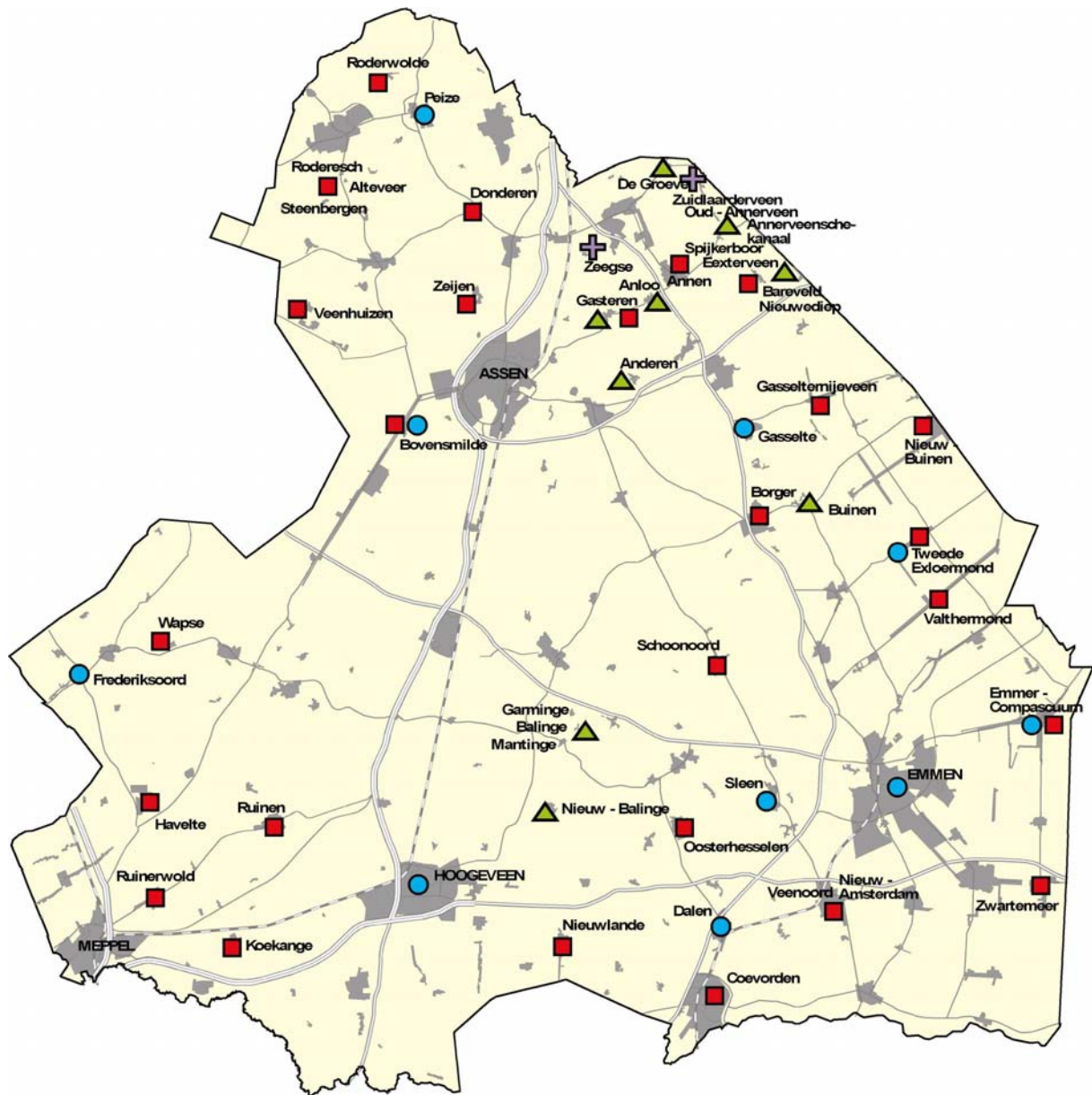
Vanuit het Hunzeproject is het Project Dorp2000anno opgericht. Hiermee is een landschappelijke identiteitsvisie voor het Hunzegebied en twee dorpsomgevingsplannen

ontwikkeld. Er is een dorpsomgevingsplan ontwikkeld voor de dorpen Spijkerboor/ Annerveen en het dorp Buinen. Na dit project zijn er in De Groeve, Anderen, Anloo en Gasteren ook dorpsomgevingsplannen ontwikkeld. In de gezamenlijke dorpen Eexterveenschekanaal-Bareveld- Nieuwediep wordt nog hard gewerkt aan een dorpsomgevingsplan. De twee dorpsvisies die in Nieuw-Balinge en de Broekstreek (Dorpenoverleg Midden-Drenthe, 2002) zijn ontwikkeld zijn ook omgevingsgericht en worden daarom ook bij de dorpsomgevingsplannen genoemd.

Een dorpsagenda geeft de visie weer op de gewenste maatschappelijke, culturele en sociaal-economische ontwikkeling van een dorp en resulteert in een plan van aanpak om die ontwikkeling te bewerkstelligen. Een dorpsagenda wordt door bewoners samen met welzijnsorganisatie en gemeente opgesteld (Schonewille, 2005).

In Zeegse en Zuidlaarderveen zijn in het najaar 2005 twee dorpsagenda's ontwikkeld. In najaar 2005 en begin 2006 wordt in opdracht van de provincie Drenthe gewerkt aan een plan voor gemeentelijke programma's voor interactief omgevingsbeleid (GO's). Deze integrale en participatieve planvorming voor vitale dorpen wordt ontwikkeld door de BOKD en STAMM CMO Drenthe. De Gemeentelijke Omgevingsplannen zullen aansluiten op provinciaal beleid (Mensen in Middelpunt en programma Land).

De multifunctionele dienstencentra (MFD) van regeling 2004-2007, de multifunctionele zorg- en dienstencentra (MFZD) van regeling 2000, dorpsomgevingsplannen en dorpsagenda's in Drenthe staan samengevat weergegeven in de kaart op de volgende bladzijde (figuur 5.1).

- MFD's regeling 2004
- MFZD's regeling 2000
- ▲ DOP's
- ⊕ Dorpsagenda's

Figuur 5.1 MFD's, MFZD's, DOP's en dorpsagenda's in Drenthe

5.3 Samenvatting projecten

Leefbaarheidsprojecten zijn er in verschillende soorten en maten. De leefbaarheidsprojecten zijn in te delen in onderzoeksprojecten en uitvoeringsprojecten. Onderzoeksprojecten hebben als doel de wensen van de dorpsbewoners in kaart te brengen. Veel gebruikte onderzoeksmethodieken zijn vragenlijsten (in het bijzonder Dorpswaardering), groepsgesprekken, foto-excursies en gezamenlijke wandel- of fietstochten. De belangrijkste betrokkenen zijn dorpsbelangen, de gemeente, welzijnsorganisatie, vereniging kleine dorpen, provincie en eventueel deskundigen. De te doorlopen fasen zijn: voorbereidingsfase, inventarisatiefase, ontwerpfase en afrondingsfase. In de afrondingsfase worden uitvoeringsprojecten geprioriteerd en geveild. Deze uitvoeringsprojecten zijn gericht op het daadwerkelijk verbeteren van concrete situaties in het dorp of dorpsomgeving. Uitvoeringsprojecten kunnen gericht zijn op de woning en woonomgeving, voorzieningen, sociaal klimaat, werkgelegenheid en inkomen en/of gericht zijn op de veiligheid. Voor Drenthe zijn de dorpsomgevingsplannen, dorpsagenda's en de multifunctionele dienstencentra in kaart gebracht. De multifunctionele dienstencentra kunnen gericht zijn op een brede doelgroep, specifiek gericht op (opvang voor) kinderen of gericht zijn op het combineren van wonen en zorg voor ouderen en andere zorgbehoeftigen.

6. Conclusie en discussie

Dit onderzoek is een verkenning geweest van de leefbaarheid op het platteland in Drenthe. Hierbij zijn drie onderwerpen aan bod gekomen: (1) de bevolkingsopbouw van Drenthe, (2) de waardering van leefbaarheid en (3) de “leefbaarheidsprojecten”.

In dit hoofdstuk worden de conclusies en discussie weergegeven per onderzoeksvraag. De conclusies en discussie van de bevolkingsopbouw staan in paragraaf 6.1 beschreven, de conclusies en discussie van de leefbaarheid in Drentse dorpen staan in 6.2. Dit onderzoek wordt afgesloten met de conclusies en discussie van de leefbaarheidsprojecten (6.3).

6.1 Conclusie en discussie bevolkingsopbouw

In deze paragraaf staan de antwoorden op de eerste onderzoeksvraag centraal:

Hoe is de bevolkingsopbouw qua leeftijd voor Drenthe en de Drentse gemeenten per 1 januari 2005 en zijn daarbij verschillen in leeftijdsopbouw tussen dorpen? Hoe heeft de bevolkingsopbouw zich ontwikkeld sinds 1998 en hoe is de prognose voor 2015?

Uit de analyses van de bevolkingsgegevens van het CBS blijkt dat het aantal inwoners in Drenthe 483.000 was op 1 januari 2005. Deze stijgt naar verwachting tot 495.500 inwoners in 2015. De groei zal met name in de stedelijke gemeenten plaatsvinden.

In de periode 1998-2005 is het aandeel kinderen tot 15 jaar stabiel gebleven (19%) in Drenthe en Nederland. Naar verwachting neemt het aantal kinderen tot 15 jaar af in de komende jaren met 6% tot in 2015 (ten opzichte van 2000), doordat er minder potentiële ouders zijn.

In de periode 1998-2005 is het aandeel ouderen in het algemeen, en ouderen boven de 75 jaar in het bijzonder, licht gestegen. De stijging is in Drenthe iets groter dan in Nederland.

Ook de huidige leeftijdsopbouw van Drenthe verschilt enigszins met die van Nederland.

Drenthe heeft relatief meer inwoners boven de 45 jaar en minder 15 tot 45 jarigen. Het aandeel ouderen boven de 75 jaar is bij alle Drentse gemeenten (in het bijzonder de gemeenten Tynaarlo en Westerveld) hoger dan het landelijk gemiddelde. Naar verwachting neemt het aandeel ouderen boven de 60 jaar sneller toe in Drenthe dan in Nederland tot 2015.

Verschillen in leeftijdsopbouw binnen Drenthe tussen de verschillende grootte van dorpen zijn er alleen voor kernen met minder dan 1000 inwoners ten opzichte van middelgrote kernen (2000-5000 inwoners) en grote kernen (meer dan 10.000 inwoners). Kleine kernen hebben verhoudingsgewijs minder ouderen boven de 65 jaar en verhoudingsgewijs meer 45 tot 65 jarigen.

Discussie bevolkingsopbouw

Dat Drenthe meer vergrijst dan landelijk komt overeen met eerder onderzoek in Drenthe (STAMM, 2002). In het onderzoek “Warkelijk Waor” kwam dit niet naar voren. Dat heeft te maken met het feit dat in “Warkelijk Waor” alleen dorpen zijn onderzocht met minder dan 1700

inwoners (Lammerts en Dogan, 2004). Uit de analyses is gebleken dat de kleinste dorpen (tot 1000 inwoners) significant minder inwoners boven de 65 jaar hebben dan de grotere dorpen en steden. Uit de interviews is naar voren gekomen dat mensen die verwachten minder mobiel te worden, gaan verhuizen naar grotere kernen met winkels in de buurt en zorgvoorzieningen. Ter discussie staat of deze ontwikkeling wenselijk is, bekeken vanuit het perspectief van de ouderen zelf en vanuit de leefbaarheid van de kleine dorpen. Ter discussie staan ook welke mogelijkheden haalbaar zijn om ook ouderen in de kleine dorpen zo lang mogelijk in hun eigen omgeving te laten blijven wonen. Alarmsystemen en de verbetering van mantelzorg zijn daar voorbeelden van. Maar ook kleinschalige ouderenhuisvesting met zorg speelt een rol in die discussie (Dorpenoverleg Midden-Drenthe, 2004). Er wordt een sterke stijging van mensen boven de 75 jaar verwacht in de komende tien jaar, met name in de stedelijke gemeenten. Hierdoor zal de vraag naar woonzorgvoorzieningen verder toenemen.

6.2 Conclusies en discussie leefbaarheid in Drentse dorpen

De leefbaarheid in Drentse dorpen is onderzocht aan de hand van de volgende onderzoeksvraag:

“Hoe ervaren bewoners van Drentse dorpen de leefbaarheid in hun omgeving?”

De resultaten van het huidige onderzoek ondersteunen het positieve beeld dat uit eerdere studies naar voren kwam in delen van Drenthe (Lammerts en Dogan, 2004; Thissen en Droogleever Fortuijn, 1998). Uit zowel het Drents Panel als uit de interviews kan worden geconcludeerd dat dorps- en plattelandsbewoners van de provincie Drenthe de leefbaarheid van hun woon- en leefomgeving hoog waarderen.

Woonklimaat

Met name het woonklimaat wordt als belangrijk aspect gezien van leefbaarheid. Dorps- en plattelandsbewoners waarderen hun woning gemiddeld met het rapportcijfer 8,2 en hun woonomgeving met een 7,7. Vergeleken met de provincie Groningen liggen deze cijfers relatief hoog (in Groningen respectievelijk 7,5 en 7,3). Mensen die zich helemaal thuis of veilig voelen, geven een hogere waardering voor hun woning en woonomgeving vergeleken met mensen die dat een beetje of niet doen. Negentig procent van de dorps- en plattelandsbewoners voelt zich helemaal thuis en veilig in zijn of haar omgeving. Hoogopgeleiden geven iets minder vaak aan zich helemaal thuis te voelen.

Voorzieningen

Ook voorzieningen blijken een belangrijk aspect te zijn van leefbaarheid. Het onderzoek laat zien dat de voorziening 'huisarts' voor dorpsbewoners het meest frequent ontbreekt. Van de mensen die geen huisarts in de omgeving hebben, zegt 22 procent dat te missen. Een winkel en aansluiting op het openbaar vervoer zijn bij afwezigheid de meest gemiste voorzieningen (ongeveer zestig procent geeft aan deze te missen). Vooral jongeren missen een winkel. Geconcludeerd kan worden dat voorzieningen weliswaar als zeer belangrijk worden ervaren, maar dat het ontbreken ervan niet direct als gemis wordt ervaren. Net als andere studies laten zien, blijken de bewoners inventief te zijn in het vinden van oplossingen wanneer een voorziening afwezig is.

Sociaal klimaat

Het onderzoek benadrukt het belang van goed contact met je burens en/of met je buurt. Het is erg prettig wanneer er mensen in de buurt zijn die op je huis passen, of de post en de plantjes verzorgen wanneer je er niet bent. De meerderheid, circa 90 procent, van de Drenten geeft aan dat er altijd of soms mensen in de buurt zijn die dat voor hen doen. Dat geldt voor vrouwen iets meer dan voor mannen.

Een andere conclusie, die uit de interviews naar voren komt, is dat er sprake is van een goed sociaal klimaat voor nieuwkomers in de dorpen.

Bestaanszekerheid, werk en inkomen

Een kwart van de dorps- en plattelandsbewoners is van mening dat er voldoende werkgelegenheid is in de omgeving. Een derde is het daarmee oneens. Groepen die vaker onvoldoende werkgelegenheid in hun omgeving zien, zijn: jongeren, mensen van middelbare leeftijd, midden en hoog opgeleiden en schoolgaanden.

Vooraf voor hoger opgeleiden is er relatief weinig werkgelegenheid. Over het algemeen vindt men het echter geen probleem om buiten de provincie Drenthe te werken.

Bestuurlijk klimaat

Ongeveer zestig procent van de Drenten heeft (een beetje) interesse in de provinciale politiek of het provinciaal beleid. Mannen hebben meer interesse dan vrouwen, hoger opgeleiden meer dan lager opgeleiden, niet (meer) werkenden en mensen die het huishouden doen meer dan werkenden en schoolgaanden, ouderen meer dan jongeren.

Vergelijking dorps- en plattelandsbewoners met stadsbewoners

Uit de resultaten kan worden geconcludeerd dat er nauwelijks verschillen bestaan in waardering van leefbaarheid tussen dorps- en plattelandsbewoners aan de ene kant en stadsbewoners aan de andere kant. Een klein verschil werd gevonden voor het zich thuis en veilig voelen in de omgeving. Bewoners van de Drentse dorpen en het platteland geven iets vaker aan dan stadsbewoners dat ze zich helemaal thuis en veilig voelen in hun omgeving.

Discussie

De volgende discussiepunten kunnen naar voren worden gebracht aan de hand van de conclusies, andere studies en bestaande ontwikkelingen.

- De beeldvorming, die vaak wordt opgeroepen van dorpen en platteland waar de leefbaarheid in de verdrukking komt, wordt in dit onderzoek niet bevestigd. Dit onderzoek, waarin Drenten uit die gebieden 'aan het woord' komen, laat juist de waardering zien over de leefbaarheid van de Drentse dorpen en het platteland van de mensen die daar wonen. Ook de vijf dorpen die meededen aan het onderzoek Warkelijk Woar benadrukken in hun "Overdenkingen" naar aanleiding van dat onderzoek de vitaliteit en de leefbaarheid in hun dorpen (Dorpenoverleg Midden-Drenthe, 2004). De voordelen willen ze behouden en verder ontwikkelen en de nadelen zo min mogelijk laten ervaren. Dat kan met plannen die aansluiten bij de ideeën van de lokale (dorps)ge-meenschap. Het proces van het ontwikkelen van die plannen is cruciaal: samenwerking en samen plannen ontwikkelen met alle betrokken partijen.
- Een mogelijk beeld van een gesloten gemeenschap in de Drentse dorpen en het platteland wordt niet onderschreven in het huidige onderzoek. Nieuwkomers in de dorpen voelen zich al snel thuis en opgenomen in hun nieuwe woonomgeving. Dit komt ook naar voren in Warkelijk Woar, waar bijvoorbeeld geconcludeerd wordt dat vestigers een bijna even groot aandeel hebben in de burenhulp (wat nog veel voorkomt) als de oorspronkelijke bewoners. Sommigen noemen in dit verband juist de positieve elementen van nieuwkomers en de gezonde dynamiek binnen dorpen (Dorpenoverleg Midden-Drenthe, 2004).
- Nieuwbouw en nieuwe woonruimte, met bijzondere aandacht voor starters en ouderen, zijn een reëel discussiepunt in dit verband. Enerzijds is voor veel bewoners juist de kleinschaligheid onderdeel van de leefbaarheid. Anderzijds zijn maatregelen nodig om mogelijkheden te creëren om ook jonge en oudere mensen kansen te bieden op de huizenmarkt binnen dorpen.
- Voorzieningen worden van groot belang geacht door de bewoners, ongeacht of men er zelf gebruik van maakt. Daar staat tegenover dat een relatief laag voorzieningspeil geen afbreuk doet aan de leefbaarheid. Deze conclusie wordt bevestigd door het onderzoek Warkelijk Woar. Drie opmerkingen zijn in dit verband relevant: (1) het dorpshuis speelt een centrale rol in de leefbaarheid van de dorpen en biedt mogelijkheden voor initiatieven en ontwikkelingen rondom de multifunctionele dienstencentra (zie ook paragraaf 6.3); (2) winkels worden vooral gemist door specifieke groepen binnen dorpen. Creatieve initiatieven om winkels te behouden of te starten verdienen aandacht. Goede voorbeelden vanuit andere provincies kunnen daarbij behulpzaam zijn¹⁴; (3) openbaar vervoer is vooral van belang voor specifieke groepen in de dorpen, bijvoorbeeld scholieren en ouderen. Veel mensen hebben een auto ter beschikking maar dat geldt niet voor ieder-een. Relevante discussie in dit verband is in hoeverre handhaving of aanpassing van het openbaar vervoer wenselijk en mogelijk is. En daaraan gerelateerd, welke andere mogelijkheden aanwezig zijn (voorbeelden: taxivergoeding, deeltaxi en vrijwilligersbusjes).

¹⁴ Voorbeelden staan op de website www.nizw.nl waar een themasite is ontwikkeld onder de naam Buurtsuper Speciaal.

- Hoewel mensen bereid zijn om te reizen voor hun werk blijft de werkgelegenheid voor hoger opgeleiden een aandachtspunt. Tijdens enkele interviews kwam de matige werkgelegenheid voor hoger opgeleiden naar voren.
- Het positieve beeld dat uit dit en ook andere onderzoeken naar voren komt, is een feit¹⁵. Toch past ook een kanttekening, in elk geval bij de huidige studie. In totaal zijn er 12 interviews gehouden. Hoewel een aardige spreiding binnen de provincie, type dorpen en ook in geslacht en leeftijd aanwezig was, is niet uit te sluiten dat met name respondenten hebben gereageerd die positief zijn over de leefbaarheid in Drenthe. De interviews zijn als illustratie gebruikt bij de cijfers van het Drents Panel. Het Drents Panel, een representatieve groep bestaande uit 1400 Drenten, bevestigde overigens ook de hoge waardering van de leefbaarheid in Drenthe. Daarmee heeft de overall conclusie van een goede leefbaarheid in Drenthe aan kracht gewonnen.

6.3 Conclusies en discussie leefbaarheidsprojecten

De conclusies van de leefbaarheidsprojecten geven een antwoord op de derde onderzoeksvraag:

“Welke projecten die gericht zijn op het verbeteren van de leefbaarheid zijn er mogelijk en worden uitgevoerd in Drenthe?”

Er zijn twee verschillende soorten projecten gericht op het verbeteren van de leefbaarheid te onderscheiden: onderzoeksprojecten en uitvoeringsprojecten. Onderzoeksprojecten zijn veelal gericht op meerdere aspecten van de leefbaarheid. Daarbij ligt ofwel het accent op de (woon)omgeving dan wel op het sociaal klimaat. Onderzoeksprojecten doorlopen op hoofdlijnen de volgende vier fasen: voorbereiding, inventarisatie, ontwerp en afronding. Een onderzoeksproject duurt maximaal een jaar. Het dorp of dorpsbelangen is de motor in het proces. Zij worden veelal ondersteund door de Vereniging Kleine Dorpen of welzijnsinstellingen, gemeente, provincie en eventueel deskundigen. Er worden verschillende methodieken ingezet tijdens de inventarisatiefase: zowel vragenlijsten, groepsgesprekken als foto-opdrachten. Tijdens de ontwerpfase wordt een dorpsplan of ontwerp van de gewenste situatie op basis van het onderzoek gepresenteerd. Daaruit volgt dan een prioritering van uitvoeringsprojecten.

De uitvoeringsprojecten zijn heel divers en kunnen gericht zijn op de verschillende aspecten van leefbaarheid en veiligheid: (1) wonen en woonomgeving, (2) voorzieningen, (3) sociaal klimaat, (4) werkgelegenheid/inkomen en (5) (verkeers)veiligheid.

In Drenthe worden er veel leefbaarheidsprojecten uitgevoerd. Een aantal via (tijdelijke) projecten, zoals het Hunzeproject (Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Tynaarlo), het VWS project Platteland en Welzijn en projecten als Warkelijk Waor en 't Komp veur Mekaar in Midden-Drenthe. Vanuit provinciaal beleid worden drie soorten projecten gestimuleerd: multifunctionele dienstencentra, dorpsomgevingsplannen en dorpsagenda's. Vele multifunc-

¹⁵ Op het moment dat de laatste hand werd gelegd aan het huidige rapport verscheen een landelijke studie van het SCP “Thuis op het platteland. De leefsituatie van platteland en stad vergeleken”, januari 2006. De resul-

tionele dienstencentra verkeren nog in een oriënterende fase, maar sommige zijn al gerealiseerd. De multifunctionele dienstencentra worden door de hele provincie ontwikkeld. Er zijn zeven dorpsomgevingsplannen afgerond of worden in 2006 afgerond. De eerste twee dorpsagenda's zijn in december 2005 afgerond. De multifunctionele dienstencentra, dorpsomgevingsplannen en dorpsagenda's zijn onderwerp van het onderzoeksprogramma 2006. Het proces en de effecten van deze leefbaarheidsprojecten zullen in 2006 en volgende jaren onderzocht worden (Bestuurscommissie OCWZ Provincie Drenthe, 2005a).

Discussie

Het beeld dat naar voren komt uit de resultaten van leefbaarheidsprojecten is dat er heel veel gebeurt in Drenthe om de leefbaarheid of aspecten ervan te verbeteren. De lijst met leefbaarheidsprojecten is met klem geen compleet overzicht van alle Drentse projecten, maar dat beoogde het huidige onderzoek ook niet. Dit rapport is bovendien ingegaan op projecten, waardoor vele ad hoc activiteiten buiten beschouwing zijn gebleven.

Zo ook de multifunctionele dienstencentra. Deze zijn geïnventariseerd aan de hand van subsidieaanvragen in het kader van de MFD subsidieregeling. Hiermee zijn de bestaande dorpshuizen, die veelal ook multifunctioneel werken niet in beeld gebracht. Een multifunctioneel dienstencentrum kan dan ook wellicht beter een dorpshuis plus genoemd worden. Het bundelen van diensten kan ook een nadeel met zich meebrengen. Door de bundeling ontstaan er mogelijk in buurdorpen "witte vlekken". Het voorzieningenniveau in het ene dorp gaat mogelijk ten koste van voorzieningen in buurdorpen. Het is daarom belangrijk goed de verlangens en behoeften van de dorpen te inventariseren (Dorpenoverleg Midden-Drenthe, 2004). Ook komt er vanuit het veld nog een knelpunt van de MFD-regeling naar voren. Provinciaal geld is enkel en alleen beschikbaar voor proces- en ontwerpkosten. De bouwkosten moeten door de gebruikers van het gebouw gefinancierd worden. Aangezien veel MFD's door non-profit organisaties bewoond gaan worden, zijn er geen opbrengsten te realiseren om deze kosten te kunnen voldoen.

Tot slot kan nog worden opgemerkt dat de beleidsdoelen van bijvoorbeeld de regeling Multifunctionele Dienstencentra impliciet of niet geformuleerd zijn. Enerzijds biedt dat gemeenten en initiatiefnemers ruimte en mogelijkheden. Anderzijds maakt dat effect- of productevaluatie van de regeling moeilijk. Welk effect (op de leefbaarheid?) beoogt men? Hoe ziet dat er vooraf uit en hoe is dat bijvoorbeeld twee jaar na invoering van een MFD? Deze vragen komen terug in het vervolgonderzoek in 2006 (Bestuurscommissie OCWZ Provincie Drenthe, 2005a).

Literatuurlijst

- Bestuurscommissie OCWZ Provincie Drenthe (2004).
Sociaal rapport Drenthe 2003 (H. Parker Brady). Assen.
- Bestuurscommissie OCWZ Provincie Drenthe (2005a).
Statenstuk 2005-210: Ontwerp onderzoeklijnen 2006-2010 en onderzoeksprogramma 2006 c.a. (J. Tuinstra). Assen.
- Bestuurscommissie OCWZ Provincie Drenthe (2005b).
Van houseparty tot klompendans, een onderzoek onder 1400 Drenten naar kunst- en cultuurparticipatie (E. Lange). Assen.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2005).
CBS Statline. Verkregen op 15-08-05 van www.statline.cbs.nl.
- CMO Groningen (2004).
Bewonersenquête CMO Groningen. Groningen.
- Derijcke, E., B. v. Mierlo, T. Monne en F. Thissen (2004).
Dorpswaardering gewaardeerd, een evaluatie van de methode Dorpswaardering (samenvatting). Amsterdam.
- Dorpenoverleg Midden Drenthe (2002).
Het project Veur Uutzicht, Ontwikkeling dorpsvoisies in Midden-Drenthe. Verkregen op 15-12-05 van
<http://www.initiatiefzoektnemer.nl/initdocs/524.het%20project%20veur%20uutzicht.doc>.
- Dorpenoverleg Midden-Drenthe (2004).
Warkelijk Waor. en nou an't wark, overdenkingen die de bij het onderzoek betrokken dorpen u willen meegeven. Verkregen op 15-12-05 van
<http://www.bokd.nl/documenten/warkelijkwwaor.ennouantwark.pdf>.
- Eijk, L. M. v., J. Kruijer en B. Tierolf (2000).
Voorzieningen in dorpen in de provincie Groningen, een onderzoek in het kader van het Provinciaal Omgevingsplan. Groningen: Provinciaal Ontwikkelingsinstituut Zorg en Welzijn Groningen.
- Elerie, H. (2003).
De leefomgeving centraal, van binnen naar buiten. In Raad van Landelijk Gebied (Red.) *Op weg naar een volgende generatie gebiedsgericht beleid, het ontwerpen van een experiment*, pp. 53-61. Den Haag: Raad voor Landelijk Gebied.
- Elerie, H. en W. Foorthuis (2003).
Dorp2000anno, De Hunze maakt geschiedenis. Bedum: De Ploeg.
- Janssen, U. en R. Lammerts (1999).
Leefbaarheid op het platteland, sociale en culturele ontwikkelingen. Utrecht: Verweij-Jonker Instituut.
- Lammerts, R. en G. Dogan (2004).
Warkelijk Waor, onderzoek naar economische en sociale participatie en voorzieningengebruik door bewoners van kleine dorpen in Midden- Drenthe. Utrecht.
- Leede, d. J. J. en E. Ensink (1993).
Leefbaarheid in landelijke gebieden, een kwestie van aandacht. Den Haag: Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG).
- NWO (2000).
Stimuleringsprogramma Sociale cohesie. Den Haag.
- Oberon en OOG (2005).
Kwaliteitscriteria brede school. Utrecht: Oberon.
- Oomen, E. (2004).
Dorp in Actie (DIA), een praktisch instrument, Spectrum Actueel (nr. 1/2004, pp. 3).

- Provincie Drenthe (2002).
Bevolkingsprognose Drenthe XV (L. de Wit-Ybema e.a.). Assen.
- Provincie Drenthe (2004a).
Contourennota Mensen in het middelpunt: Provinciale sociale agenda 2005-2008. Assen.
- Provincie Drenthe (2004b).
Provinciaal omgevingsplan II. Assen.
- Provincie Drenthe (2004c).
Statenstuk 2004-123: Multifunctionele dienstencentra. Assen.
- Provincie Drenthe (2005).
Drenthe in cijfers 2004 (J. Boelens e.a.). Assen.
- Provincie Limburg (2005).
DOP: de geest is uit de fles, handleiding Dorpsomgevingsprogramma's. Maastricht.
- Roes, T. (2002).
Sociale cohesie en sociale infrastructuur: verkenning van beleidsmogelijkheden en bestuurlijke modellen. Den Haag.
- Ruijgers, L. en J. Schonewille (2005).
Eindrapportage Vitale dorpen, Welzijn in dorpen vol houdbaarheid. Assen: STAMM CMO Drenthe.
- Schonewille, J. (2005).
Project Dorpsagenda's. Verkregen op 19-12-2005 van <http://www.stamm.nl/>.
- STAMM (2002).
Drenthe door: demografie en dorpshuizen. Assen.
- Stegeman, J. (2000).
Leefbaarheid op de agenda! Een studie naar vigerend leefbaarheidsbeleid en leefbaarheidsthema's in de toekomst. Wageningen.
- Thissen, F. en J. Droogleever Fortuijn (1998).
Sociale cohesie en dorpsverenigingen op het Drentse platteland. Amsterdam: AME.
- Vereniging kleine dorpen Groningen (2005).
Hoe stel je een dorpsvisie op? Verkregen op 19-12-05 van <http://www.vkdg.nl/text/vkdg/index.html>.

Bijlagen

Bijlage 1: Vragenlijst via Drents Panel

1. Hoe lang woont u al in Drenthe?

- a. korter dan 3 jaar
- b. 3 tot 10 jaar
- c. langer dan 10 jaar

2. Als u het leven en wonen in uw dorp of stad mag beoordelen met een rapportcijfer van 1 (heel slecht) tot 10 (uitstekend), welk cijfer geeft u dan? (omcirkel het juiste antwoord)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3. Als u het leven en wonen in uw woning mag beoordelen met een rapportcijfer van 1 (heel slecht) tot 10 (uitstekend), welk cijfer geeft u dan? (omcirkel het juiste antwoord)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

4. Veel mensen willen graag voorzieningen in hun directe leefomgeving. Hieronder staat een aantal voorzieningen die voor veel mensen belangrijk zijn.

Zou u voor elke voorziening willen aangeven of deze aanwezig is in uw directe leefomgeving (dorp of wijk)? Wanneer de voorziening niet aanwezig is, wilt u dan aangeven of u de voorziening wel of niet mist?

- a. basisschool
- b. huisarts
- c. winkel
- d. dorps-/buurthuis of horeca
- e. aansluiting op openbaar vervoer (bus/trein)

		Mist u voorziening?	
aanwezig	afwezig	ja	nee
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐

5. Voelt u zich thuis in de straat of buurt waar u woont?

- a. ja, helemaal
- b. ja, een beetje
- c. nee, niet

6. Voelt u zich veilig in de straat of buurt waar u woont?

- a. ja, helemaal
- b. ja, een beetje
- c. nee, niet

7. Zijn er mensen bij u in de buurt die op uw huis passen wanneer u weg bent (bijvoorbeeld planten water geven, post en/of dieren verzorgen)?

- a. ja, altijd
- b. ja, soms
- c. nee, nooit

8. Wilt u hieronder aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stelling:

"Er is in het algemeen voldoende werkgelegenheid bij mij in de directe omgeving".

- a. helemaal mee eens
- b. mee eens
- c. niet mee eens/niet mee oneens
- d. mee oneens
- e. helemaal mee oneens
- f. weet niet

9. Bent u in het algemeen geïnteresseerd in de provinciale politiek en/of beleid?

- a. ja, zeker
- b. ja, een beetje
- c. nee, nauwelijks
- d. nee, helemaal niet

Bijlage 2: Overzicht Respondenten Drents Panel

Tabel 2.1 geeft een overzicht van de belangrijkste achtergrondvariabelen voor de totale onderzoekspopulatie en uitgesplitst voor de respondenten in de dorpen en het platteland en de respondenten in de steden Hoogeveen, Emmen, Meppel, Assen en Coevorden (HEMAC streekcentra).

Tabel 2.1 Overzicht respondenten Drents Panel

	dorpen, platteland N=815	HEMAC N=537	Totaal N=1352
<i>Geslacht</i>			
Mannen	47%	49%	48%
Vrouwen	53%	51%	52%
<i>Leeftijd</i>			
Gemiddelde leeftijd	48 jaar	47 jaar	48 jaar
Range	12 – 90 jaar	12 – 94 jaar	12 – 94 jaar
<i>Opleidingsniveau</i>			
Laag	24% ^a	20%	22%
Midden	49%	51%	50%
Hoog	25%	28%	26%
<i>Dagbezigheid</i>			
Werk	49%	54%	51%
School	3%	6%	4%
Huishouden	14%	9%	12%
Niet meer/geen werk	28%	26%	27%
Anders	4%	4%	5%

^a Wanneer de som van de percentages niet precies 100 is, heeft dit te maken met een aantal ontbrekende waarden.

Bijlage 3: Vragenlijst gebruikt bij de interviews

Respondentnummer

Datum gesprek

Leefbaarheid in de Drentse dorpen interview

1. Hoe lang woont u al in uw woonplaats?

.... jaar

2. Wat is uw leeftijd?

.... jaar

3. Hoe is uw woonsituatie, woont u alleen of wonen nog anderen bij u in huis?

- woont alleen
- woont bij ouders/verzorgers
- samenwonend/echtpaar zonder kinderen thuis
- samenwonend/echtpaar met kinderen thuis
- éénouder met kinderen
- anders, namelijk

4. Wat is uw belangrijkste dagbezigheid?

- werk
- school, opleiding
- huishouden
- niet meer werken,
- anders, namelijk

Dan wil ik nu graag overgaan naar een aantal vragen over leefbaarheid:

5. Hoe vindt u het over het algemeen om in uw woonplaats te wonen?

6. Kunt u aangeven wat u plezierig vindt in uw dorp?

7. Kunt u andersom aangeven wat u minder plezierig, of zelfs vervelend vindt in uw dorp?

8. Wat betekent leefbaarheid voor u? Als u de term zou mogen omschrijven, hoe zou u dat dan doen?

In veel onderzoek naar leefbaarheid worden vragen gesteld over 5 verschillende onderwerpen (*kaartjes*): 1. de voorzieningen in het dorp, 2. wonen en woonomgeving, 3. het sociaal klimaat, 4. de invloed op bestuurlijke besluitvorming en 5. werk en inkomen.

Voordat ik daar een paar vragen over stel, zou ik u eerst willen vragen om naar deze kaartjes te kijken en ze op een rij te leggen, in volgorde van belangrijk naar minder belangrijk.

9. Wanneer u aan leefbaarheid denkt in uw dorp en omgeving, wat vindt u het belangrijkste onderdeel en wat vindt u minder belangrijk?

	Volgorde, nummers zetten 1 = belangrijkste	opmerkingen
voorzieningen		
wonen en woonomgeving		
sociaal klimaat		
invloed best. besluitvorming		
werk en inkomen		

Voor een aantal onderdelen van de kaartjes heb ik nu nog een paar aanvullende vragen.

Om te beginnen met de voorzieningen in uw dorp. Ik noem u een aantal voorzieningen.

10. Kunt u aangeven voor uw dorp of die voorziening aanwezig is en of u die ook gebruikt? Of wanneer die voorziening niet aanwezig is of u die voorziening mist?"

	aan- wezig	gebruik		af- wezig	missen	
		ja	nee		ja	nee
1. basisschool	☐	+	-	☐	+	-
2. kinderopvang	☐	+	-	☐	+	-
3. huisarts	☐	+	-	☐	+	-
4. andere zorg,	☐	+	-	☐	+	-
5. winkel	☐	+	-	☐	+	-
6. dorps-/buurthuis	☐	+	-	☐	+	-
7. horeca	☐	+	-	☐	+	-
8. aansluiting op o.v. (bushalte, treinst.)	☐	+	-	☐	+	-
9. heeft u een auto	☐	+	-	☐	+	-
10. andere voorzieningen, bijv bibliotheek....	☐	+	-	☐	+	-
	☐	+	-	☐	+	-
	☐	+	-	☐	+	-
	☐	+	-	☐	+	-

11. Zijn er andere voorzieningen, waar we het nog niet over hebben gehad, die u mist in uw dorp?

- nee
- ja, namelijk

Nu volgen een paar vragen over Wonen & woonomgeving

12. Woont u in een plezierig huis?

13. Zijn er dingen in uw huis aan te geven die voor u reden zouden zijn om te verhuizen?

14. Woont u in een prettige buurt?

15. Voelt u zich thuis in de straat of buurt waar u woont?

- ja, helemaal
- ja, een beetje
- nee, niet

16. Voelt u zich veilig in de straat of buurt waar u woont?

- ja, helemaal
- ja, een beetje
- nee, niet

De volgende vragen gaan over het sociale klimaat in uw omgeving.

17. Wat voor contact heeft u met uw burenen?

18. Vindt u dat plezierig of zou u dat anders willen?

19. Bent u verder actief in het dorp?

Tot slot heb ik nog een paar vragen over bestuurlijke besluitvorming.

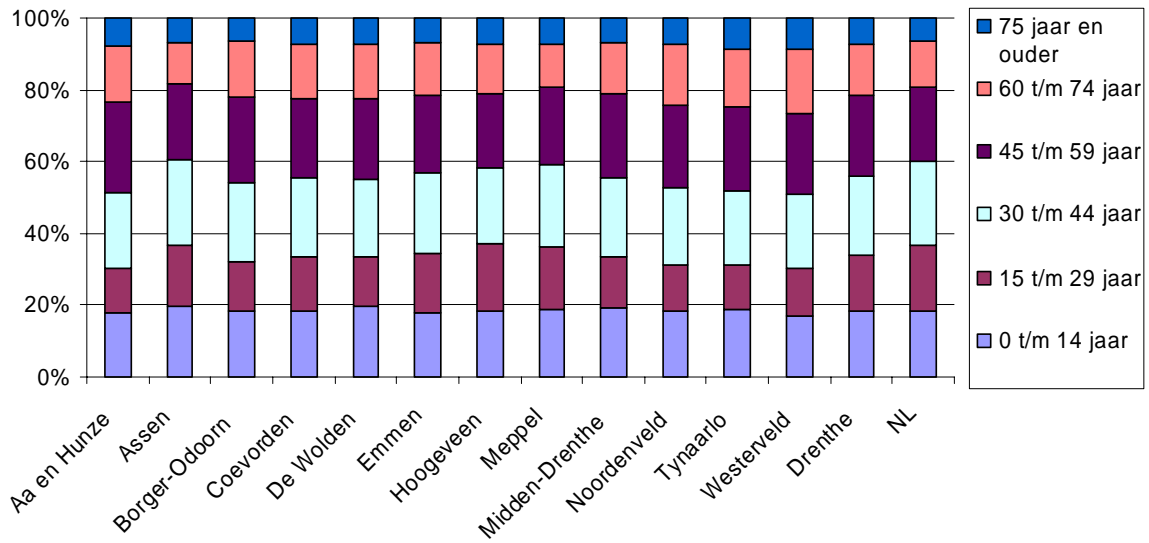
20. Doet u zelf iets in uw dorp om de leefbaarheid van de omgeving te vergroten?

21. Zijn er als laatste dingen die u wilt opmerken over leefbaarheid in uw dorp, waar we het niet over hebben gehad, maar die u wel graag wilt noemen?

Dan wil ik u hartelijk bedanken voor dit gesprek.

Willen mensen op de hoogte gesteld worden van de resultaten?

Bijlage 4: Tabellen en figuur Bevolkingsopbouw

Figuur 3.2 Leeftijdsopbouw per gemeente op 1 januari 2005

Tabel 3.3: Leeftijdsofbouw per kern op 1 januari 2004

Kernnaam	Gemeente	Aantal inwoners	Aandeel 0 - 14 jaar	Aandeel 15 - 24 jaar	Aandeel 25 - 44 jaar	aandeel 45 - 64 jaar	aandeel 65 jaar e.o.
Witten	Assen	60	21,7%	10,0%	36,7%	20,0%	11,7%
Steenbergen	Noordenveld	70	21,4%	5,7%	31,4%	30,0%	11,4%
Garminge	Midden-Drenthe	80	13,8%	12,5%	17,5%	42,5%	13,8%
Peizermade	Noordenveld	100	22,8%	5,9%	17,8%	47,5%	5,9%
Doldersum	Westerveld	110	13,8%	7,3%	32,1%	35,8%	11,0%
Balinge	Midden-Drenthe	120	26,1%	16,8%	21,0%	30,3%	5,9%
Peest	Noordenveld	120	11,6%	5,8%	18,2%	52,9%	11,6%
Amsterdamscheveld	Emmen	130	17,1%	7,8%	25,6%	39,5%	10,1%
Koekangerveld	DeWolden	140	18,1%	13,0%	28,3%	33,3%	7,2%
Lieveren	Noordenveld	140	17,9%	9,3%	22,1%	35,7%	15,0%
Ballo	AaenHunze	150	19,6%	9,8%	17,0%	34,6%	19,0%
Eexterzandvoort	AaenHunze	150	19,9%	9,9%	25,8%	31,1%	13,2%
Schoonloo	AaenHunze	170	11,8%	10,0%	25,9%	38,2%	14,1%
Westervelde	Noordenveld	170	21,1%	7,0%	24,0%	31,0%	17,0%
Wezuperbrug	Coevorden	180	20,0%	10,0%	30,0%	35,0%	5,0%
Berghuizen	DeWolden	180	25,8%	17,0%	26,9%	22,5%	7,7%
Scholtenskanaal	Emmen	180	13,8%	17,1%	26,0%	35,9%	7,2%
Westdorp	Borger-Odoorn	190	17,2%	12,0%	26,0%	33,9%	10,9%
Benneveld	Coevorden	190	18,7%	6,2%	25,9%	33,2%	16,1%
Zuidvelde	Noordenveld	190	26,3%	6,8%	28,4%	25,8%	12,6%
Westenesch	Emmen	200	19,0%	11,0%	20,0%	35,0%	15,0%
Oranje	Midden-Drenthe	200	21,0%	14,0%	27,0%	34,0%	4,0%
Frederiksoord	Westerveld	210	12,1%	10,1%	23,2%	32,4%	22,2%
Wezup	Coevorden	220	20,9%	5,0%	23,2%	36,8%	14,1%
Havelterberg	Westerveld	220	20,9%	14,1%	28,2%	25,0%	11,8%
Orvelte	Midden-Drenthe	230	15,0%	9,0%	22,6%	38,5%	15,0%
Anderen	AaenHunze	240	20,7%	7,9%	21,9%	34,7%	14,9%
Altena	Noordenveld	240	18,0%	13,0%	31,0%	28,0%	10,0%
Eexterveenschekanaal	AaenHunze	250	16,9%	13,0%	33,5%	30,7%	5,9%
Langelo	Noordenveld	250	20,0%	10,8%	19,2%	36,0%	14,0%
Nieuwediep	AaenHunze	260	20,1%	10,0%	29,0%	32,0%	8,9%
Drouwenerveen	Borger-Odoorn	260	17,9%	9,9%	27,8%	32,7%	11,8%
't Haantje	Coevorden	260	15,4%	12,3%	20,0%	36,2%	16,2%
Stieltjeskanaal	Coevorden	280	20,7%	10,7%	34,3%	27,1%	7,1%
Dieverbrug	Westerveld	280	20,0%	10,0%	28,9%	23,9%	17,1%
Ansen	DeWolden	290	18,9%	10,0%	25,1%	32,0%	14,1%
Loon	Assen	300	16,0%	8,0%	19,0%	37,0%	20,0%
Barger-Oosterveen	Emmen	300	18,2%	9,1%	26,3%	33,3%	13,1%
Roderesch	Noordenveld	300	19,8%	7,9%	26,7%	32,7%	12,9%
Eelderwolde	Tynaarlo	300	17,8%	7,9%	21,8%	31,7%	20,8%
Zuidlaarderveen	Tynaarlo	310	19,8%	6,1%	31,6%	32,6%	9,9%
Bunne/Winde	Tynaarlo	320	19,8%	9,0%	24,8%	34,7%	11,8%
Echten	DeWolden	340	23,2%	7,1%	28,3%	28,3%	13,1%
Eemster	Westerveld	340	15,9%	10,9%	23,0%	41,0%	9,1%
Dalerveen	Coevorden	350	24,4%	5,2%	36,2%	24,1%	10,1%
Wachtum	Coevorden	360	17,8%	10,9%	28,7%	26,7%	15,9%
Rogat	Meppel	360	18,9%	12,0%	24,0%	34,0%	11,1%
Spier	Midden-Drenthe	360	20,0%	11,1%	31,9%	30,0%	6,9%
Midlaren	Tynaarlo	360	18,0%	8,0%	21,1%	39,9%	13,0%
Anloo	AaenHunze	370	17,2%	6,0%	22,1%	33,3%	21,3%

Vervolg tabel 3.3

Kernnaam	Gemeente	Aantal inwoners	Aandeel 0 - 14 jaar	Aandeel 15 - 24 jaar	Aandeel 25 - 44 jaar	aandeel 45 - 64 jaar	aandeel 65 jaar e.o.
Vledderveen	Westerveld	370	16,1%	7,1%	22,1%	38,5%	16,1%
Odoornerveen	Borger-Odoorn	380	21,1%	8,9%	27,9%	30,0%	12,1%
De Kiel	Coevorden	380	12,6%	11,0%	30,4%	32,2%	13,9%
Zwinderen	Coevorden	380	19,2%	12,1%	25,2%	25,7%	17,8%
Mantinge	Midden-Drenthe	380	22,9%	8,4%	26,3%	35,0%	7,4%
Zorgvlied	Westerveld	390	7,9%	7,9%	23,1%	42,1%	19,0%
Buinerveen	Borger-Odoorn	410	22,0%	8,0%	29,0%	31,0%	10,0%
Eerste Exploërmond	Borger-Odoorn	410	25,1%	9,0%	29,0%	29,9%	7,1%
Drijber	Midden-Drenthe	410	21,0%	13,9%	26,1%	31,0%	8,0%
Annerveenschekanaal	AaenHunze	420	21,2%	9,2%	37,3%	27,2%	5,1%
Oranjedorp	Emmen	420	24,0%	10,0%	34,0%	26,9%	5,0%
Spijkerboor	AaenHunze	430	23,1%	7,9%	28,9%	30,3%	9,8%
Eexterveen	AaenHunze	440	24,1%	9,1%	30,9%	28,0%	8,0%
Gasteren	AaenHunze	440	21,0%	5,0%	23,0%	35,1%	15,9%
Meppen	Coevorden	450	19,3%	13,4%	23,3%	29,5%	14,5%
De Groeve	Tynaarlo	450	23,9%	8,0%	35,0%	27,1%	6,0%
Donderen	Tynaarlo	450	14,1%	10,1%	27,3%	35,3%	13,2%
Foxel	Emmen	460	20,0%	8,9%	36,1%	25,0%	10,0%
Zwiggelte	Midden-Drenthe	460	21,0%	11,1%	26,9%	29,9%	11,1%
Lhee	Westerveld	460	18,2%	10,1%	25,2%	31,4%	15,1%
Zandpol	Emmen	470	18,3%	9,0%	29,2%	32,3%	11,2%
Zuideropgaande/Nw Moscou	Hoogeveen	480	19,8%	16,9%	24,7%	29,7%	8,9%
Fluitenberg	Hoogeveen	490	21,9%	13,4%	27,1%	30,4%	7,3%
Nijensleek	Westerveld	490	21,2%	12,2%	27,2%	27,2%	12,2%
Drouwen	Borger-Odoorn	500	14,9%	10,9%	21,8%	37,6%	14,9%
Elp	Midden-Drenthe	500	19,2%	9,1%	24,2%	34,3%	13,1%
Ekehaar	AaenHunze	510	20,9%	9,0%	25,0%	29,9%	15,1%
Ees	Borger-Odoorn	540	19,1%	6,5%	25,1%	34,0%	15,2%
Noord-Sleen	Coevorden	540	16,5%	11,2%	27,2%	31,3%	13,8%
Zeegse	Tynaarlo	540	17,0%	7,0%	25,9%	34,1%	15,9%
Darp	Westerveld	550	19,1%	10,0%	29,0%	29,9%	12,0%
Drogreropslagen	DeWolden	560	27,3%	10,1%	31,4%	24,2%	7,0%
Drouwenermond	Borger-Odoorn	570	20,0%	8,9%	28,0%	35,0%	8,1%
Veeningen	DeWolden	600	15,2%	12,1%	27,3%	33,3%	12,1%
Fort	DeWolden	620	19,8%	10,8%	22,8%	32,7%	13,9%
Geeuwenbrug	Westerveld	620	23,8%	11,8%	26,7%	24,8%	12,9%
Wapse	Westerveld	620	17,9%	10,9%	27,8%	26,7%	16,8%
Stuifzand	Hoogeveen	630	20,3%	11,5%	25,9%	27,9%	14,4%
Witteveen	Midden-Drenthe	630	25,0%	12,0%	32,0%	23,9%	7,0%
Roderwolde	Noordenveld	650	17,7%	7,2%	25,7%	36,1%	13,4%
Schipborg	AaenHunze	660	17,8%	10,9%	17,8%	41,5%	11,8%
Linde	DeWolden	670	21,9%	13,0%	25,1%	30,0%	10,0%
Gees	Coevorden	680	19,4%	11,9%	22,6%	30,4%	15,6%
Tiendeveen	Hoogeveen	700	18,0%	10,2%	27,9%	29,9%	14,0%
Oosteinde	DeWolden	730	21,4%	9,8%	31,0%	28,8%	8,9%
Zeijen	Tynaarlo	740	20,9%	8,0%	28,0%	29,1%	14,1%

Vervolg tabel 3.3

Kernnaam	Gemeente	Aantal inwoners	Aandeel 0 - 14 jaar	Aandeel 15 - 24 jaar	Aandeel 25 - 44 jaar	aandeel 45 - 64 jaar	aandeel 65 jaar e.o.
Gasselternijveenschemond	AaenHunze	770	18,1%	11,9%	29,0%	33,0%	8,1%
Weerdinge	Emmen	780	16,0%	12,0%	26,0%	32,0%	14,0%
Kerkenveld	DeWolden	790	22,0%	12,0%	31,0%	24,0%	11,0%
Roswinkel	Emmen	810	16,2%	9,1%	30,3%	30,3%	14,1%
Hijken	Midden-Drenthe	810	20,3%	11,4%	27,1%	29,3%	12,0%
Wapserveen	Westerveld	820	18,0%	10,0%	27,0%	32,0%	13,0%
Een	Noordenveld	830	23,3%	8,0%	29,9%	26,9%	11,8%
Buinen	Borger-Odoorn	850	21,0%	10,0%	27,0%	29,0%	13,0%
Dalerpeel	Coevorden	870	21,5%	9,5%	31,4%	24,6%	12,9%
Klijndijk	Borger-Odoorn	890	20,2%	10,1%	28,3%	31,3%	10,1%
Nietap	Noordenveld	890	16,8%	9,9%	22,8%	33,7%	16,8%
Nieuweroord	Hoogeveen	900	19,8%	17,0%	28,1%	26,9%	8,3%
Alteveer	DeWolden	910	23,0%	12,0%	29,0%	25,1%	11,0%
Nieuw-Balinge	Midden-Drenthe	920	21,0%	11,0%	28,0%	28,0%	12,0%
Wilhelminaoord	Westerveld	930	15,2%	10,1%	23,2%	25,3%	26,2%
Grolloo	AaenHunze	970	18,1%	11,3%	26,6%	28,7%	15,3%
Steenwijksmoer	Coevorden	1000	19,2%	10,1%	31,3%	28,3%	11,1%
Gieterveen	AaenHunze	1020	17,8%	8,1%	29,4%	30,2%	14,6%
Erm	Coevorden	1040	16,2%	9,9%	27,3%	35,3%	11,3%
Wijster	Midden-Drenthe	1060	21,0%	10,0%	27,0%	27,0%	15,0%
Yde	Tynaarlo	1120	19,0%	10,0%	27,0%	32,0%	12,0%
Valthe	Borger-Odoorn	1260	19,2%	10,1%	25,3%	32,3%	13,2%
Geesbrug	Coevorden	1300	19,8%	11,0%	31,4%	26,3%	11,5%
Nieuwlande	Hoogeveen	1330	19,9%	11,8%	28,3%	26,4%	13,6%
Nieuw-Schoonebeek	Emmen	1360	20,2%	11,1%	29,3%	26,3%	13,1%
Eext	AaenHunze	1400	18,2%	8,1%	26,3%	30,3%	17,2%
Veenhuizen	Noordenveld	1410	17,5%	9,9%	43,7%	23,2%	5,7%
Uffelte	Westerveld	1420	18,0%	10,0%	26,0%	31,0%	15,0%
Hooghalen	Midden-Drenthe	1460	19,0%	13,0%	25,0%	30,0%	13,0%
Gasselte	AaenHunze	1600	13,0%	9,0%	21,0%	35,0%	22,0%
Hoogersmilde	Midden-Drenthe	1660	17,0%	13,0%	29,0%	28,0%	13,0%
Nieuw-Dordrecht	Emmen	1690	19,7%	10,2%	31,7%	25,8%	12,6%
Weiteveen	Emmen	1710	17,2%	12,1%	27,3%	28,3%	15,2%
Tynaarlo	Tynaarlo	1730	19,0%	8,0%	25,0%	33,0%	15,0%
Pesse	Hoogeveen	1760	16,0%	11,9%	23,2%	30,7%	18,2%
Exloo	Borger-Odoorn	1820	18,0%	7,0%	25,0%	30,0%	20,0%
Odoorn	Borger-Odoorn	1840	14,8%	8,9%	22,8%	29,7%	23,8%
Oosterhesselen	Coevorden	1900	17,2%	7,9%	22,3%	28,1%	24,5%
Gasselternijveen	AaenHunze	1920	20,0%	12,0%	28,0%	28,0%	12,0%
Emmer-Erfscheidenveen	Emmen	1950	20,8%	11,9%	33,7%	25,7%	7,9%
Barger-Compascuum	Emmen	1990	17,3%	12,9%	29,0%	28,2%	12,6%
Vledder	Westerveld	2000	15,8%	8,9%	19,8%	29,7%	25,7%
Noordscheschut	Hoogeveen	2150	23,0%	14,5%	26,8%	24,0%	11,7%
Schoonoord	Coevorden	2260	16,0%	10,0%	27,3%	27,3%	19,4%
Koekange	DeWolden	2260	20,0%	10,6%	26,3%	28,4%	14,7%

Vervolg tabel 3.3

Kernnaam	Gemeente	Aantal inwoners	Aandeel 0 - 14 jaar	Aandeel 15 - 24 jaar	Aandeel 25 - 44 jaar	aandeel 45 - 64 jaar	aandeel 65 jaar e.o.
Zweeloo	Coevorden	2270	17,5%	12,4%	24,4%	26,5%	19,2%
Sleen	Coevorden	2340	18,7%	9,0%	24,7%	29,9%	17,7%
Tweede Exloërmond	Borger-Odoorn	2460	17,1%	11,0%	28,8%	30,2%	12,9%
Elim	Hoogeveen	2500	20,1%	11,9%	29,8%	25,4%	12,8%
Dwingelo	Westerveld	2680	18,8%	8,9%	24,8%	24,8%	22,8%
Diever	Westerveld	2740	18,2%	10,1%	23,2%	28,3%	20,2%
De Wijk	DeWolden	2760	20,0%	8,0%	25,0%	28,0%	19,0%
Ruinerwold	DeWolden	2890	20,0%	10,9%	26,3%	26,2%	16,5%
Zwartemeer	Emmen	3160	19,0%	12,0%	30,0%	27,0%	12,0%
Bovensmilde	Midden-Drenthe	3510	21,0%	11,0%	27,0%	31,0%	10,0%
Nieuw-Weerdinge	Emmen	3560	20,0%	10,0%	30,0%	27,0%	13,0%
Havelte	Westerveld	3610	17,2%	7,6%	23,4%	29,8%	22,0%
Ruinen	DeWolden	3690	17,0%	9,0%	24,0%	28,0%	22,0%
Annen	AaenHunze	3710	20,0%	8,0%	27,0%	29,0%	16,0%
Nijeveen	Meppel	3740	20,8%	10,9%	29,7%	26,7%	11,9%
Valthermond	Borger-Odoorn	3800	19,8%	10,9%	29,7%	27,7%	11,9%
Norg	Noordenveld	3840	17,2%	7,8%	22,7%	29,2%	23,1%
Dalen	Coevorden	3910	18,2%	11,5%	24,0%	29,2%	17,0%
Hollandscheveld	Hoogeveen	4270	19,8%	13,6%	27,4%	25,3%	13,8%
Schoonebeek	Emmen	4430	19,2%	11,3%	28,6%	26,8%	14,1%
Rolde	AaenHunze	4470	16,6%	8,0%	22,4%	30,6%	22,4%
Vries	Tynaarlo	4480	18,8%	9,9%	23,8%	28,7%	18,8%
Smilde	Midden-Drenthe	4700	20,0%	10,0%	28,0%	27,0%	15,0%
Erica	Emmen	4720	22,0%	11,1%	28,1%	25,5%	13,2%
Westerbork	Midden-Drenthe	4750	17,0%	8,0%	25,0%	29,0%	21,0%
Nieuw-Buinen	Borger-Odoorn	4880	20,0%	11,0%	29,0%	27,0%	13,0%
Gieten	AaenHunze	4900	17,2%	9,1%	24,2%	30,3%	19,2%
Peize	Noordenveld	4950	19,6%	8,1%	25,3%	30,0%	17,0%
Borger	Borger-Odoorn	5080	17,3%	8,0%	23,8%	29,4%	21,5%
Emmer-Compascuum	Emmen	5620	17,7%	10,3%	30,0%	26,6%	15,5%
Zuidwolde	DeWolden	6310	20,2%	10,1%	25,3%	27,3%	17,2%
Nw-A'dam/Veenoord	Emmen	6950	17,6%	11,0%	29,2%	26,2%	15,9%
Beilen	Midden-Drenthe	10360	18,0%	10,0%	27,0%	27,0%	18,0%
Eelde/Paterswolde	Tynaarlo	10680	18,3%	9,0%	23,2%	28,1%	21,4%
Zuidlaren	Tynaarlo	10720	19,5%	9,7%	25,1%	28,2%	17,5%
Klazienaveen	Emmen	11930	17,1%	11,8%	27,9%	27,4%	15,7%
Coevorden	Coevorden	14590	18,0%	12,0%	29,0%	25,0%	16,0%
Roden	Noordenveld	17630	18,6%	10,2%	26,0%	28,5%	16,6%
Meppel	Meppel	26550	18,0%	12,0%	30,0%	25,0%	15,0%
Hoogeveen	Hoogeveen	38450	17,9%	12,6%	27,3%	25,8%	16,5%
Emmen	Emmen	55540	17,3%	11,1%	27,2%	26,7%	17,7%
Assen	Assen	61560	19,6%	11,5%	30,4%	24,7%	13,7%

Tabel 3.4: Aandeel inwoners boven 45 jaar per Drentse gemeente, Drenthe en Nederland in 1998-2005

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	verschil 2005-1998
Aa en Hunze	43,9%	44,6%	45,2%	45,4%	45,6%	46,7%	47,7%	48,5%	4,6%
Assen	36,3%	36,8%	37,4%	37,9%	38,1%	38,3%	38,8%	39,3%	3,0%
Borger-Odoorn	41,2%	41,8%	42,3%	43,0%	43,6%	44,1%	45,0%	46,0%	4,8%
Coevorden	40,8%	41,3%	41,9%	41,9%	42,5%	42,9%	43,5%	44,7%	3,9%
De Wolden	40,3%	41,0%	41,3%	41,8%	42,3%	43,0%	43,9%	44,7%	4,5%
Emmen	39,8%	40,4%	41,0%	41,2%	41,5%	42,1%	42,8%	43,2%	3,4%
Hoogeveen	38,4%	38,7%	39,4%	40,0%	40,5%	41,0%	41,4%	41,8%	3,5%
Meppel	37,2%	37,3%	37,9%	38,1%	38,5%	38,8%	39,6%	40,6%	3,4%
Midden Drenthe	39,5%	40,0%	40,7%	41,0%	42,0%	42,6%	43,6%	44,4%	4,9%
Noorderveld	42,6%	43,5%	44,2%	44,5%	44,7%	45,1%	45,9%	47,4%	4,8%
Tynaarlo	44,0%	44,8%	45,4%	46,0%	46,5%	46,9%	47,4%	48,2%	4,2%
Westerveld	45,2%	45,8%	46,4%	47,0%	47,1%	47,8%	48,5%	49,3%	4,1%
Drenthe	40,1%	40,6%	41,3%	41,7%	41,9%	42,5%	43,2%	43,9%	3,8%
Nederland	37,2%	37,5%	37,9%	38,3%	38,6%	39,1%	39,5%	40,1%	2,9%

Tabel 3.5: Aandeel kinderen tot 15 jaar per Drentse gemeente, Drenthe en Nederland in 1998 - 2005

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	verschil 2005-1998
Aa en Hunze	17,5%	17,7%	17,9%	18,1%	18,2%	18,2%	18,0%	18,1%	0,6%
Assen	19,3%	19,3%	19,4%	19,5%	19,6%	19,6%	19,7%	19,7%	0,4%
Borger-Odoorn	18,5%	18,7%	18,9%	18,8%	18,9%	18,9%	18,5%	18,4%	-0,1%
Coevorden	18,1%	18,2%	18,2%	18,3%	18,1%	18,2%	18,2%	18,1%	0,0%
De Wolden	19,3%	19,4%	19,6%	19,8%	20,0%	20,1%	19,9%	19,7%	0,5%
Emmen	17,6%	17,7%	17,8%	17,9%	17,9%	17,8%	17,8%	17,8%	0,3%
Hoogeveen	19,1%	19,0%	18,9%	18,9%	18,7%	18,5%	18,5%	18,5%	-0,6%
Meppel	18,4%	18,6%	18,6%	18,7%	18,7%	18,6%	18,7%	18,6%	0,2%
Midden Drenthe	19,3%	19,4%	19,5%	19,5%	19,2%	19,1%	19,2%	19,1%	-0,2%
Noorderveld	17,9%	18,1%	18,2%	18,5%	18,6%	18,6%	18,6%	18,2%	0,3%
Tynaarlo	19,0%	19,1%	19,1%	19,2%	19,1%	19,0%	18,8%	18,7%	-0,2%
Westerveld	17,4%	17,4%	17,4%	17,3%	17,5%	17,6%	17,4%	17,2%	-0,2%
Drenthe	18,4%	18,5%	18,6%	18,6%	18,6%	18,6%	18,6%	18,5%	0,1%
Nederland	18,4%	18,5%	18,6%	18,6%	18,6%	18,6%	18,5%	18,5%	0,0%

Tabel 3.6: Aandeel ouderen tot 75 jaar per Drentse gemeente, Drenthe en Nederland in 1998 - 2005

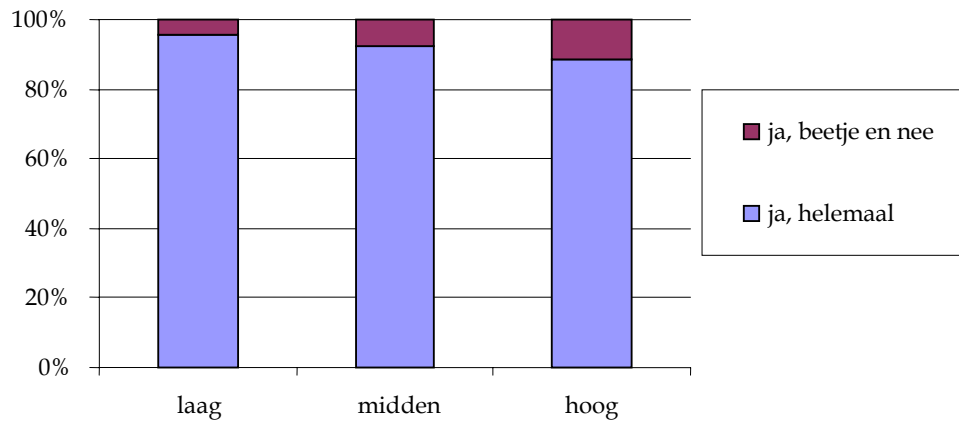
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	verschil 2005-1998
Aa en Hunze	7,1%	7,2%	7,3%	7,1%	7,2%	7,4%	7,6%	7,6%	0,5%
Assen	6,4%	6,5%	6,6%	6,7%	6,6%	6,6%	6,6%	6,7%	0,3%
Borger-Odoorn	6,1%	6,2%	6,2%	6,2%	6,2%	6,3%	6,4%	6,4%	0,4%
Coevorden	6,6%	6,7%	6,9%	6,8%	6,9%	6,9%	7,1%	7,3%	0,7%
De Wolden	6,7%	6,8%	6,8%	6,9%	7,0%	7,1%	7,3%	7,4%	0,8%
Emmen	6,0%	6,3%	6,4%	6,5%	6,6%	6,7%	6,8%	7,0%	1,0%
Hoogeveen	6,0%	6,1%	6,3%	6,5%	6,7%	6,7%	6,9%	7,1%	1,1%
Meppel	6,6%	6,5%	6,7%	6,8%	6,9%	6,9%	7,0%	7,1%	0,5%
Midden Drenthe	6,2%	6,3%	6,5%	6,4%	6,6%	6,8%	6,9%	7,0%	0,8%
Noorderveld	6,2%	6,3%	6,6%	6,7%	6,8%	6,8%	7,1%	7,5%	1,3%
Tynaarlo	7,6%	7,8%	7,9%	8,0%	8,2%	8,3%	8,5%	8,7%	1,1%
Westerveld	7,6%	7,7%	7,8%	8,2%	8,1%	8,2%	8,4%	8,5%	0,9%
Drenthe	6,4%	6,5%	6,7%	6,8%	6,8%	6,9%	7,1%	7,2%	0,8%
Nederland	5,9%	6,0%	6,0%	6,1%	6,1%	6,2%	6,2%	6,3%	0,5%

Tabel 3.8 Omvang en de toe-/afname van de Drentse bevolking per leeftijdsgroep, absoluut en procentueel, in de periode 2000 tot 2015

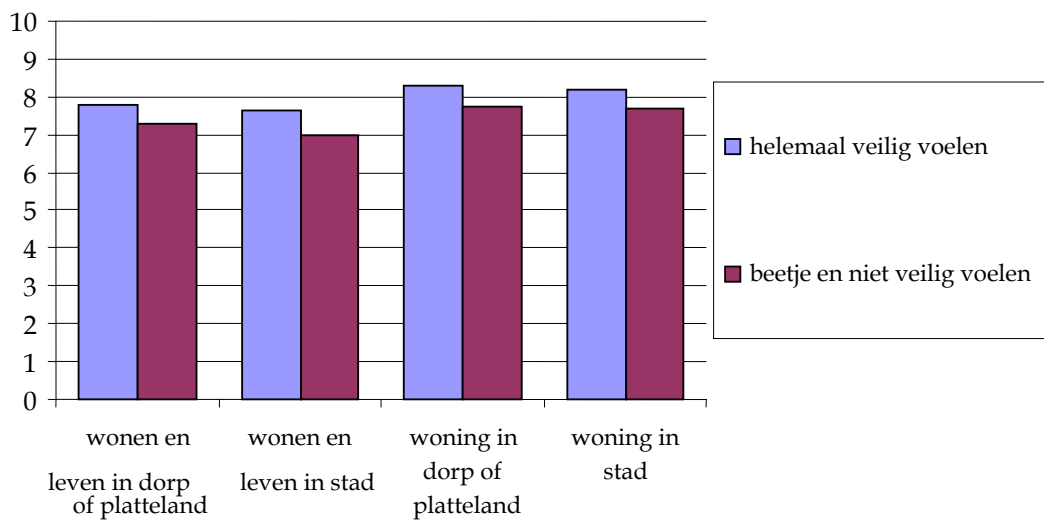
Leeftijd	2000		2015		Toe/afname	
	absoluut	procentueel	absoluut	procentueel	absoluut	procentueel
0 t/m 14	87.300	18.6	82.100	16.6	-5.200	-6.0
15 t/m 29	79.700	17.0	81.700	16.5	2.000	2.5
30 t/m 44	109.000	23.2	89.600	18.1	-19.400	-17.8
45 t/m 59	97.700	20.8	112.900	22.8	15.200	15.6
60 t/m 74	64.600	13.8	88.600	17.9	24.00	37.2
75 jaar e.o.	31.500	6.7	40.900	8.2	9.400	29.8
Totaal	469.800	100.0	495.800	100.0	26.000	5.5

Bron: Bevolkingsprognose XV (Provincie Drenthe, 2002)

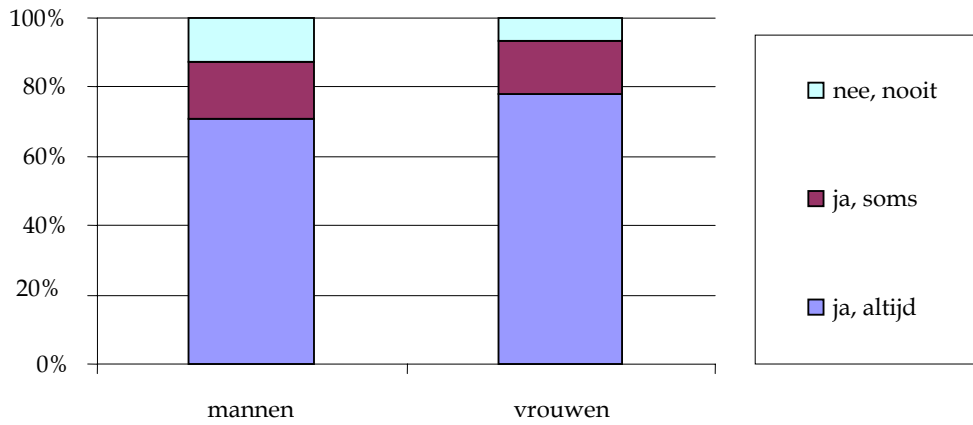
Bijlage 5: Figuren leefbaarheid in Drentse dorpen

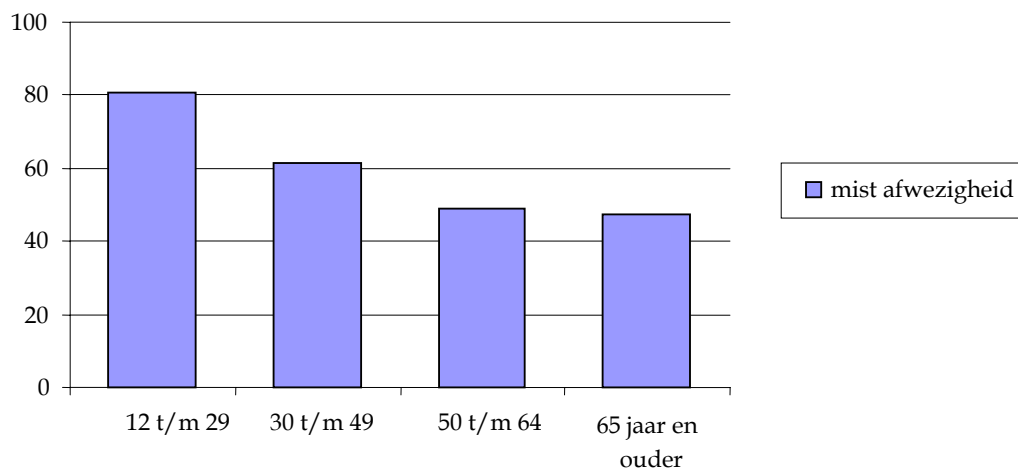
Figuur 4.5 Thuis voelen naar opleidingsniveau in de dorpen en platteland, in percentages

Figuur 4.7 Gemiddelde rapportcijfers woonomgeving en woning naar veilig voelen in dorpen en steden

Figuur 4.9 "Oppassen" bij afwezigheid, voor bewoners in de dorpen en platteland, naar geslacht

Figuur 4.11 Percentage dat afwezigheid winkel mist naar leeftijdscategorie

Bijlage 6: Leefbaarheidsprojecten

Tabel 5.2 Subsidie aanvragen MFD regeling 2004-2007

Dorp (gemeente)	Doel	Functies	Fase
Bovensmilde (Midden Drenthe)	Realiseren MFD	Sport, sociaal cultureel werk (scw), jongeren, ouderen en verenigingen	1
Bovensmilde (Midden Drenthe)	Realisatie woonzorgproject	Ouderen, gehandicapten (zorg, cultuur, recreatie, dienstverlening)	3
Emmercompascuum (Emmen)	Ontwikkelen van MFD als onderdeel van woonzorg	Welzijn & recreatie, vereniging, organisaties, combinatie met woonzorg	2
Zwartemeer (Emmen)	Van dorps huis naar MFD	scw, peuterspeelzaal (psz), kinderopvang (ko), buitenschoolsopvang (bso) en ouderen	3
Nieuw Amsterdam / Veenoord (Emmen)	Opzetten Brede School	Scholen. psz, bibliotheek, scw, opbouwwerk (ow), maatschappelijk werk (mw)	1
Oosterhesselen (Coevorden)	Versterking samenwerking en multifunctioneel gebruik voorzieningen	Diverse scholen, bibliotheek, ko, bso, psz, scw, verenigingen, zorgcentrum, commerciële dienstverlening	1
Schoonoord (Coevorden)	Realisatie van MFD / brede school	Scholen, dorps huis, bibliotheek, scw, mw, verenigingen, Rabobank	1
Gemeentelijk expertisecentrum (Coevorden)	Ondersteunen van vrijwilligers organisatie, beheer gebouwen	Vrijwilligersorganisaties met gebouw in beheer	1
Koekange (De Wolden)	Nieuw woonzorgcomplex in combinatie met MFD	Woonzorg, onderwijs, psz, ko, scw, dienstverlening	2
Ruinen (De Wolden)	Van school naar nieuw kindcentrum	School, ko, bso, psz, consultatiebureau	2
Ruinerwold (De Wolden)	MFD, aanpassing bestaande accommodatie	Sportshal, scw, mw, bibliotheek, psz, ko, bso	1
Gasselternijveeën (Aa en Hunze)	Aanpassing MFD	School, bibliotheek, dorps huis	1
Eexterveeën (Aa en Hunze)	Clustering voorzieningen MFD	School, dorps huis, sport, toerisme, natuur, ko, bso	1
Anloo, Anderen, Gasteren (Aa en Hunze)	Regiogerichte clustering MFD (vanuit DOP)	School, jongeren, sport, natuur, landschap	1
Annen (Aa en Hunze)	Centraal accommodatieloket	Alle accommodaties in Annen	2
Zeijen (Tynaarlo)	Vervanging dorps huis, verplaatsing sportveld	School, sport, ko, vereniging, zorg en toerisme	1
Donderen (Tynaarlo)	Woon-, dorps huis- en zorgfunctie ontwikkelen	Dorps huis, zorg, jongeren en wonen	1
Nieuwlande (Hoogeveen)	Realisatie MFD	Scholen, psz, dorps huis en vereniging	1
Havelte (Westerveld)	Realisatie MFD +vervolgproject (fase 1)	School, ko, psz, scw, (sport)verenigingen	3
Wapse (Westerveld)	Realisatie ko / bso in MFD + vervolgproject	School, dorps huis, psz, verenigingen, ko, bso	3
Nieuw Buinen (Borger-Odoorn)	Realisatie brede school in MFD	Scholen, bibliotheek, mw, psz, ko/bso, scw	1
Borger (Borger-Odoorn)	Realisatie MFD	Scholen psz, ko/bso, bibliotheek, cultuur	1
Valthermond (Borger-Odoorn)	Realisatie MFD in relatie tot bestaande situatie	Scholen, psz, ko/bso, scw, bibliotheek	1
Tweede Exloermond (Borger-Odoorn)	Realisatie MFD in comb. Met wonen	Zorg (ggd, Icare etc) psz, ko/bso, bibliotheek etc.	1
Roderesch, Alteveer, Steenberg (Noordenveld)	Realisatie MFD in bestaande situatie	School, dorps huis, diverse activiteiten	1
Roderwolde (Noordenveld)	Realisatie MFD vanuit bestaande situatie	School, dorps huis, verenigingen, psz	1
Veenhuizen (Noordenveld)	Realisatie MFD in combinatie wonen/zorg	School, dorps huis, psz, ko, eventueel wonen/zorg	1

Uit de stimuleringsregeling multifunctionele dienstencentra 2000, zijn de volgende aanvragen gedaan (Provincie Drenthe, 2004d):

Tabel 5.4 Regeling MFD 2000

Dorp	Instelling	Functies	Jaar
Frederiksoord	Stichting De Menning	Aanloopkosten bestaande uit aanstelling "wijkmeester" om "kwartier" te maken voor de toekomstige bewoners	2001
Hoogeveen	Woonconcept	Aanstellen procesbegeleiding te behoeve van het voorzieningenconcept en MFZD	2001
Hoogeveen Peize	Zorgpalet / C3 Woonborg	Ontwikkeling en realisering MFZD Aanstellen externe coördinator ten behoeve van de voorbereiding van een MFZD	2001 2001
Sleen	Zorggroep Suydevelt	Procesbegeleiding van het ontwikkeltraject voor ouderensteunpunt MFZD	2001
Smilde	GGZ Drenthe, Altingenhof	Aanstellen projectleider ten behoeve van het onderzoeken van de mogelijkheden en de vorm van samenwerking om te komen tot een MFZD	2001
Tweede Exloërmond Bovensmilde	ANBO "De Monden" SWBO Woningbouw vereniging Smilde	Projectleiding bij het proces van realisatie van een MFZD Verdere uitwerking en ontwikkeling door een projectleider van samenwerking en werkwijze ten behoeve van woonzorgcomplex	2001 2002
Dalen	Zorggroep Suydevelt	Aanstellen procesbegeleider ten behoeve van samenwerking betreffende verkaveling van activiteiten.	2002
Emmen	Zorggroep Suydevelt	Aanstellen externe deskundige	2002
Emmer- compascuum Gasselte	Wooncom St. Welzijn Aa en Hunze	Haalbaarheidsstudie naar renovatie dan wel nieuwbouw van een dienstencentrum Ontwikkeling en realisering van een geïntegreerd servicepunt voor wensen en vragen op het gebied wonen, welzijn en zorg	2002 2002

